

Föreningen för Västgötalitteratur

Meddelande

År 2015

NR 2

2015-06-05

Trollhättefallen

En av Västergötlands stora turistattraktioner är utan tvekan Trollhättefallen. Även om dessa idag är reglerade så märker åskådaren vilka enorma krafter som kommer loss när dammluckorna öppnas och vattnet strömmar fram.

Trollhättefallen är kanske också den turistattraktion som är mest beskriven i vårt landskap. Resande och besökare har nedtecknat skildringar av platsen genom århundraden. Naturens krafter har gjort intryck på besökaren. Fallens dagar är ett populärt turistmål och de infaller i år den 17-19 juli. Dessa dagar har firats sedan 1959.

Ovanstående bild är hämtad ur *Från Stockholm till Götheborg. Pittoreska Vyer från Götha kanal och dess närheter. Tjugufyra teckningar af C. J. Billmark, 1845.* Här följer ett citat ur texten:

Trollhättan är utan tvifvel ett af jordens mest imponerande vattenfall. Göta-elf, genom hvilken Venerns väldiga sjö utgjuter i Vesterhafvet sin af 24 större och mindre elfvar beständigt underhållna och 145 fot öfver havsytan belägna vattenmassa, kastar sig här mellan trångt hopklämda klippor utför en brant, som med sina särskilda afsatser gör inalles en säkning af 112 fot. Man har uträknat, att denna elf för hvarje sekund afbördar Venern omkring 400 kubikfamnars vatten. Man kan deraf göra sig en föreställning om, med hvilken ofantlig kraft och volym det obändiga elementet här måste vältra sig utför en så ansenlig höjd, som den angifna. Det är ett berg, som rullar utöfver ett annat, i ett lavinras utan ända och uppehåll. Och dånet ljuder döfvande öfver vida nejden, dammet står skyhögt omkring åt alla kanter, och allt hvad händelsevis kommer i vägen, splittras sönder så fint som gryn eller slungas handlöst ned i djupet, för att aldrig mera ses af ett menniskoöga...

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Järpås. 0510-910 16
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Sekr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattnästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-624713
anne.andersson@telia.com

Tore Hartung, Mariestad. 0501-187 42
tore.hartung@comhem.se

Ritwa Herjulfsson, Göteborg. 0762-11 40 31
ritwa@herjulfsson.se

Niklas Krantz, Göteborg. 0762-68 30 04
b2_gods@hotmail.com

Hans Menzing, Skara. 0511-126 43
hans.menzing@telia.com

Christina Ström, Skarstad. 0512-205 19
vatteljuset@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@vgregion.se

Årsavgift 2015: Enskilda medlemmar 100 kr,
Åkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och
december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.

Redaktör och ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Pandora II

En ny diktbok, med anknytning till det dagliga livet i Skara har utkommit. Det är Roland Rahn, född i Stenstorp, som samlat de dikter han skrivit alltsedan hans första diktbok Pandora utkom. Detta var 1954. Boken omfattar dikter skrivna åren 1953-2015. Roland har arbetat 34 år som tjänsteman på Domkapitlet i Skara. Boken är inbunden i hårda pärmar. Priset är 100:-/st inkl. porto. Beställningar kan ske till Plusgiro 59 24 33 - 7.

Bokloppis i Skara

Stor bokloppis (Kvarnemoloppis del II) blir det i Skara (Gamla biblioteket) under kulturveckan den 10-18 oktober.

Antikvariat Tranan
Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo
Tel. 0325-768 46

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

AM & Björn Alströmer, Alingsås
Björn Anderzén, Fölene
Ewa Carlsson, Fölene
Kenth Dahlberg, Västra Frölunda
Roland Gustafsson, Mölltorp
Ing-Marie Lejon, Lidköping
Anna Lokrantz, Lidköping
Sten Marcusson, Uppsala
Allan & Ingegerd Svensson, Larv
Agneta Törnblom, Källby

Farligt snygg fru hos bilhandlaren

En bilhandlare bör ju ha koll på sina kunder och Elon Jansson, försäljare hos AB Hüllerts i Nossebro, hade sitt knep. Han skrev ned alla fakta om kunden och hans familj på kort och kunde briljera med barnens namn och utbildningar och annat som låg kunden varmt om hjärtat. Fast en gång blev det lite knepigt.

Elon fick lämna rummet för någon minut och när han kom åter såg han att kunden tagit kortet från skrivbordet och läste högt för sin fru. Inte minst slutomdömet: farligt snygg fru! Men Elon fann sig och försäkrade att allt på korten var rena sanningen. Kunden och än mer hans fru gladdes, och affären var snart i hamn.

Det berättar Kerstin Abelson och Åke Tallberg som intervjuat Elon i 2014 års upplaga av Bilder från Nossebro förr och nu. Detta är 26 årgången och denna välredigerade hembygdsskrift har hunnit förmedla massor av kunskap om Nossebro. Till detta kommer bilder som oftast är mycket bra. Här får vi möta Kerstin Wilsson Larsson som växte upp 20- och 30-talen, hur Ahlbergs blev Hemköp, Börje på NLT, 70-åriga Nossebro Filatelisklubb och mycket annat. Vi får rentav ta del av en replik som nog skulle behövas idag. Det är Ludde Rydin på biograf Stjärnan i Nossebro som när pojkarna inte hade vett att ta av sig på huvudet kunde ryta: Har du ägg i mössa, pojke?

Här finns förstås också som vanligt information om intressanta händelser under det gångna året.

Hans Menzing

Bilder från Nossebro förr och nu 2014. Redaktion: Kerstin Abelson, Ingegerd Johansson, Rune Niklasson, Per-Arne Nordqvist och Åke Tallberg. Utgivare: Nossebro hembygdsförening. 34 sidor med många färgbilder.

Björngatan 17 A · 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 · 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

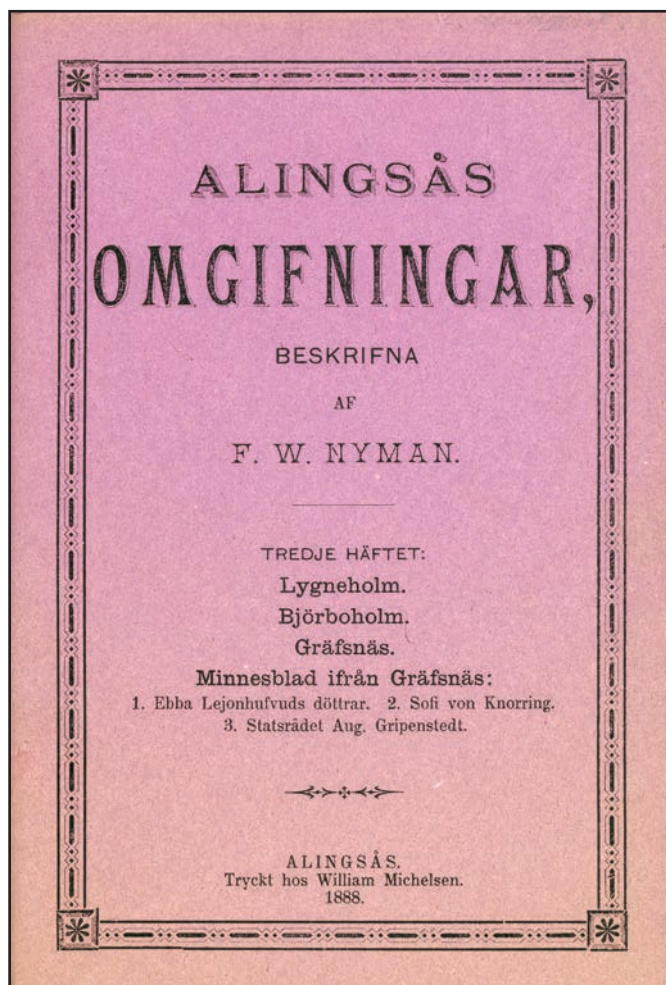
ÖPPETTIDER

Måndag - Fredag 13.00 - 18.00

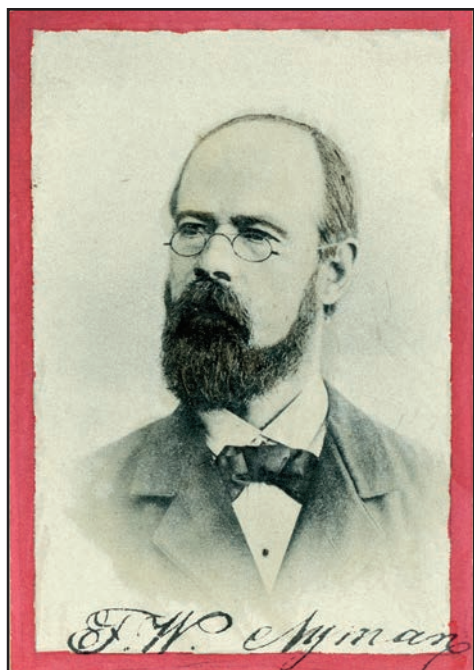
Lördag 10.00 - 13.00

Andra tider efter överenskommelse

Bokauktionerna i Vara - en riktig skattkammare

Bokälskande alingsåsare bör inrikta sig på några årliga resor norröver. En gång på våren och två gånger på hösten ordnar nämligen Föreningen för Västgötalitteratur bokauktioner i Vara med främst gamla rara - ja, mycket rara- skrifter om Västergötland och dess orter. Deltagarna på auktionen har i regel hög medelålder. Men böckerna kan vara mycket äldre och kommer ofta från gamla medlemmars dödsbon. Kvaliteten på böckerna kan vara häpnadsväckande hög.

Vad är det då man kan finna på Vara-auktionen? Både det ena och det andra. T. ex. originalutgåvor av Carl Linnaeus "Västgöta resa" 1747, Pehr Kalms "Västgotha och Bohusländska resa" 1742, Jonas Alströmers olika skrifter, men också Caisa Wargs kokbok och hundra år gamla exemplar av Alingsås tidning. Naturligtvis också mängder av småskrifter om olika orter och föreningar.

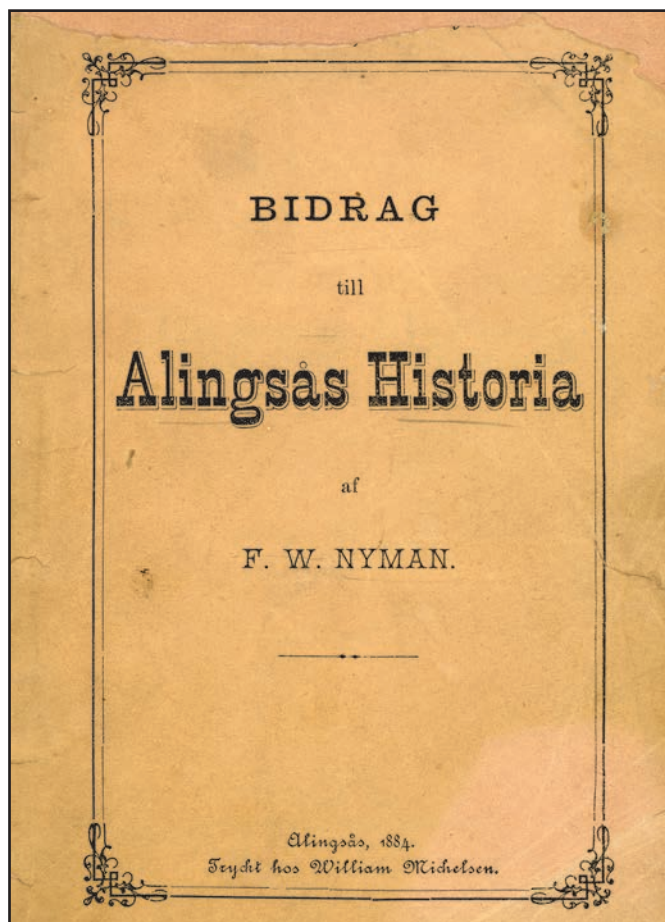
Man hittar också gamla etsningar och kartor, vackert inbundna böcker och praktfulla historiska bokverk av idag sällan skadat slag. En udda pärla var boken "Kanalförslaget Alingsås-Göteborg" om hur man med hjälp av 10 slussar skulle kunna binda ihop städerna - vi har inte sett den här boken vare sig förr eller senare.

På 70-talet hölls en auktion som innehöll mycket intressant historiskt Alingsåsmaterial. Ett gyllene tillfälle tyckte vi, och kontaktade Alingsås bibliotek och museet för att de inte skulle missa bevakning av auktionen. Fick dock beskedet att det inte gick - auktionen ägde rum på en lördag. Så synd...

Vi passade själva på att köpa in en okänd handling från år 1728 som är ett inventarium över staden Alingsås alla tillgångar, inklusive kyrkans inventarier. Den omfattar fyra sidor i invikt folio och är bl.a. undertecknad av Stephan Bennet (en släkting till den som idag är ordförande i Getinge) som då var Jonas Alströmers direktör.

På en auktion 1990 fanns tre verk: F.W. Nyman "Alingsås omgivningar" 1883, F.W. Nyman "Bidrag till Alingsås historia" 1884, G.H. Stråle "Alingsås Manufakturverk" 1884. Den senare är endast tryckt i 150 ex och är eftersökt.

Som en passus kan nämnas att vi trodde att gatan Stråhles Allé i Alingsås fått sitt namn som en uppskattning, riktad till författaren. Fel! Den är uppkallad efter en person som ägt en fastighet i närheten.

Vi ville gärna ha alla tre böckerna, så Malle bilade ner från Stockholm och övernattade på ett ensligt motell utanför Vara. Det var bara början på en oförglömlig upplevelse – för ett flertal inblandade. Vid ett tal vid Västgötalitteraturs 50-årsjubileum den 31/3 2012 på Mösseberg, Falköping sade Johnny Hagberg följande:

”Det hände något historiskt vid auktionen i Vara församlingshem den 21 april 1990. Storsamlaren från Herrljunga, Curt Tubin, fick ovanligt nog, vid tre utrop i rad ge sig för en konkurrent (han köpte ändå för 18.665 kr vid denna auktion). Detta kunde väl ha accepterats – men nu visade det sig att konkurrenten var en kvinna!. Den ödesfyllda, iskalla och konstaterande kommentaren från Curt Tubin, efter att ha förlorat tre sökta böcker var ”skall det bli fruntimmer med på auktionerna kan vi lika väl lägga ner föreninga”. Detta kunde ha blivit verklighet. Ser man på föreningens utveckling från 1962 till 1990 så var det mest män som ägnade sig åt Västgötalitteratur. En och annan kvinna var med, men då som medföljande till någon i styrelsen. Denna bestod utslutande av män och det var utslutande män som stod för bytesverksamheten i utsända boklistor. Likadant var det på bokauktionerna i Vara. Vid dessa kunde även andra byten ske. Inte bara med böcker utan även med ägg och potatis. Jag har själv varit med om att lasta en säck potatis i Biblioteksrådet Nils Sandbergs Volvo utanför församlingshemmet i Vara...”

Idag består dock styrelsen av till hälften kvinnor och hälften män. Vice ordföranden är kvinna och vid auktioner är många kvinnor med.

Det är alltså inte helt fel att besöka bokauktionen i Vara. Inte bara för intresset för Alingsåshistoria, fika och samtal med andra besökare. Det är en spännande mötesplats med oväntade upplevelser.

Malle och Alfred Friman

Tranorna hembygdsvänner!

Tranparad. Bild från parkeringen vid kaféet i Bjurums gamla skola.

Under påsken borde man ha varit trana för att ta sig till trankaféet i skuggan av Bjurums kyrka. Parkeringsplatser för bilar var inte lätt att hitta. Däremot var det lätt att förstå uppgiften i senaste Gudhems-Axet att Gudhemsbygdens Hembygdsförening hade god ekonomi. Tranorna, som alla andra turister, ger inkomster. I detta

fall via kaféet i Bjurums gamla skola, som sedan några månader ägs av föreningen. En kulturbyggnad från 1700-tal som verkligen är värd att vårda.

Men föreningen har mycket annat än tranor att erbjuda, det får man veta. Dessutom finns massor av läsning om gamla ortsböor och gamla gårdar. Plus att potatisodlare får lära sig hur man bäst tar hand om potatisen – det lär ju vara den som fått tranorna att börja trivas här.

Fast beskrivningen av hur man förvandlar en gånggrift till en potatiskällare skall förstås inte tas på allvar. Harald Sälde skojar rentav om kretsloppstänkande, när det bland annat handlar om att återanvända gånggrifter. Det har säkert hänt, men förhoppningsvis är det länge sedan. Idag är det god koll på dem.

Vi får också ta del av en moderniserad dialog mellan Gustav Vasa och systersonen Per Brahe, som får ta över det övergivna klostret i Gudhem. Inte för andliga ändamål utan som förråd av välhuggen sten för egna byggen på olika håll.

Häftet innehåller också massor av nya och gamla bilder.

Hans Menzing

Gudhems-Axet. Medlemstidning för Gudhemsortens Hembygdsförening nr 2 2015. Redaktion: Lars-Erik Kullenwall, Margareta Fridh, Ingemar Fägerlind, Lennart Moberg, Gun-Britt Salomonsson, Rune Wennerholm och Gudrun Wäpling. 52 sidor.

Tvåtaktare i otakt

I augusti 2014 blev Ullervad Leksbergs hembygdsförening ägare till en Regulaxmotor som hade tillverkats i Leksberg 1929 eller 1930. 16 000 kronor kostade det att få denna klenod till föreningens samlingar. Den summan hade ensamt nästan räckt för att hålla tändkulestillverkaren flytande. Ekonomin var ständigt ett problem.

Tändkulemotorer var i början av förra seklet en stor succé, den var särskilt i sin tvåtaktsversion en billig och effektiv konkurrent till ångmaskinerna. Tillverkningen i Leksberg drog igång 1919 med det hårda jobbet att skaffa startkapital och få patent på en uppfinning som minskade oljetillgången och gjorde motorns gång jämnare. Uppfinnaren hette Fredrik Björkgren och hans kompanjon Gustaf Carlsson.

Man tillverkade till en början två motorer i veckan, men sålde dessvärre färre. Trots att alla köpare verkar ha varit nöjda så hade fabriken ständiga ekonomiska problem fram till 1937 då man tvingades slå igen. Kanske berodde problemen lite på att chefsförsäljaren lär ha åkt per båt till Kanada med reservdelar till en köpare. Väl där visade det sig att det var fel delar så han slog sig ned på ett hotell och väntade till de rätta delarna kom med nästa båt.

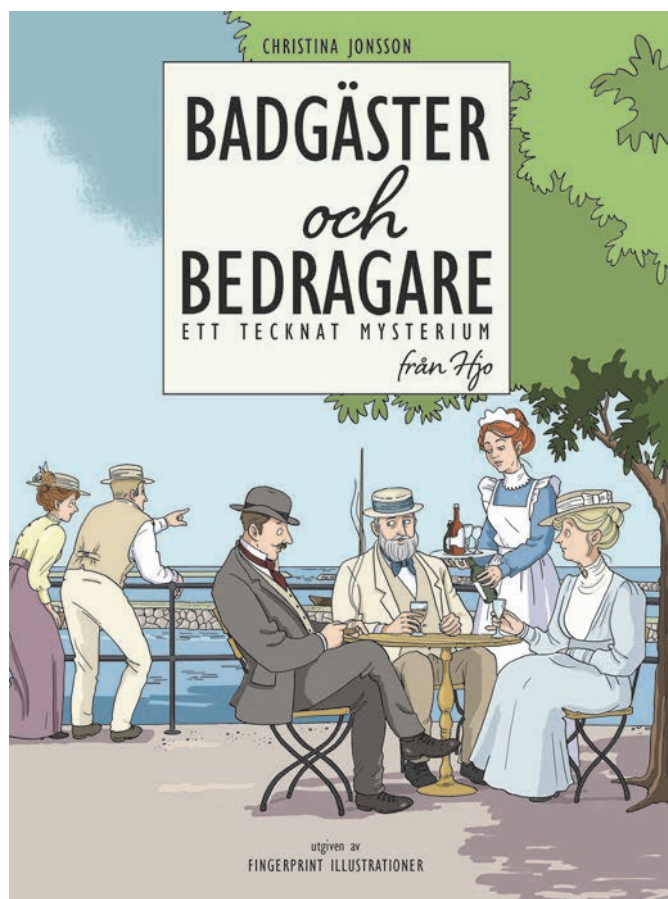
Trots den klena försäljningen verkar det finnas ett 30-tal motorer bevarade, varav en numera på hemmaplan. Det är Åke Möller som i en lång och faktarik artikel berättar om Regulax – en motorfabriks historia. Han presenteras dessutom i en annan artikel som Profilen.

Det är en skrift med omfattande innehåll om verksamheten i bygden förr och nu. Bl a skriver Harald Gradén om de senaste 15 åren i denna 40-åriga förening.

Hans Menzing

Årsskrift för Ullervad Leksbergs Hembygdsförening 1975 – 2015. Redaktionskommitté: Åke Möller och Lars Johansson. 58 sidor med många illustrationer.

Årets Västgötabok

En gammal skröna berättar att en munk under medeltiden var på väg till fots från Skara till Linköping. Han hade beslutat sig för att ta sjövägen över Vättern och kommen till Hökensås blickar han, stödd på sin stav, ut över den blåa Vättern. Han ser då också ett litet fiskeläge vid stranden. Det ser rofyllt ut och munken lär då ha utbrustit, - Hic jacet otium! Det är latin och betyder, Här vilar friden! och av de tre begynnelsebokstäverna i meningen fick sedan platsen sitt namn, Hjo.

Av det fridfulla fiskeläget blev det så småningom en stad, som inte gjorde mycket väsen av sig. Men mot slutet av 1800-talet byggdes en järnväg från Stenstorp och passagerare forslades med ångbåt från Hjo till östgötasidans Hästholmen. Därifrån anlände naturligtvis också många resenärer till Hjo. De goda kommunikationerna och de vackra omgivningarna gjorde, att penningstarka män beslöt sig för att skapa en badort i Hjo. Så kom det sig att staden fick en vattenkuranstalt, där gäster kunde dricka brunn och bada både varma och kalla bad. Naturligtvis byggdes där en elegant restaurang, kallad Bellevue och moderna rum för gästerna i påkostade trävillor med namn som Flora, Svea och Guldkroken. Vattenkuranstalten blev snart känd och populär i hela Sverige och fylldes sommartid av badgäster, som bedrev angenämt sällskapsliv i den vackra parken, lyssnade på konserter, spelade tennis eller botade sina krämpor med olika bad och behandlingar.

Till denna miljö och till sommaren 1914 har Christina Jonsson förlagt handlingen i sin nya bok som är en kriminalhistoria i serieform. Författaren har skickligt fångat badortsmiljön och skapat ett persongalleri klädda i tidstypiska kläder. Ansiktsuttryck och repliker verkar äkta och sanna och vattenkuranstaltens snickarglada arkitektur tjänstgör som nostalgiska kulisser.

Till denna idyll kommer folk från olika klasser och allt borde ha gått sin gilla gång om inte ond bråd död skakat om gästerna som också drabbats av stölder av pengar och smycken. Misstankarna riktar åt olika håll men tack vare ett ihärdigt och skickligt detektivarbete av badgästen Signe och journalisten Martin får kriminalgåtan sin lösning.

Christina Jonsson har åstadkommit en spännande detektivhistoria, där det är gott om falska spår som förbryllar och leder läsaren vilse. Så ska det ju vara i en deckare och först på de sista sidorna avslöjas Vattenkuranstaltens bov. Det sker under stor dramatik ombord på ångaren Trafik.

Föreningen för Västgötalitteratur utser varje år en bok med anknytning till Västergötland till årets bok. I år har Badgäster och bedragare utnämnts och det är välförtjänt. Christina Jonsson bor själv i Hjo, kan sin lokalhistoria och har skickligt tecknat stadsmiljön där för hundra år sedan. Hon har dessutom befolkat den med figurer som känns både tidstroga och levande. De konstnärligt utförda teckningarna höjer bokens läsvärde; utan tvekan är det en vacker bok. Till bokens förtjänster hör också att den är försedd både med en vacker karta över 1914 års Vattenkuranstalt och med ett persongalleri, där bokens huvudrollsinnehavare porträtteras och namnges..

Tore Hartung

Christina Jonsson, **Badgäster och bedragare**. Ett tecknat mysterium från Hjo. Fingerprint illustrationer. 87 s

Årets Västgötabok har korats sedan 1980 och skall vara en bok som tilltalar alla sinnen. Det skall vara ett gediget hantverk som gör ägaren glad redan vid en första genombläddring, men också en skildring av något speciellt västgötskt: Landskapet, en ort, en gård, ett naturområde eller västgötar, de är ju alla unika.

Gärna en skildring med nytt grepp och det är viktigt att illustrationerna inte bara är vackra och välutnyttjade, utan att de också verkligen tillför berättandet något viktigt.

Breviarium Scarense

I samband med Brynofsdag i Skara den 15/8 föreläser docenten Christer Pahlmblad om Breviarium Scarense - Skarabreviariet (1498).

Faksimilen utgavs 2011 och registret är nu under färdigställande.

Plats: Mariasalen i Skara församlingshem kl. 11.30

Bert Moberg Antikvariat

Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.

Sökserve av böcker.

Köper böcker, större boksamlingar samt gamla svenska bykort.

Korrekt värdering

Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50
Öppet: månd-fred 13-18

Antikvariatet i SKÖVDE

Döbelns Gata 1

Säljer beg.

BÖCKER och SERIETIDNINGAR

0500-41 06 56

Öppet ons-, tors- och fredagar 13.00 - 17.00

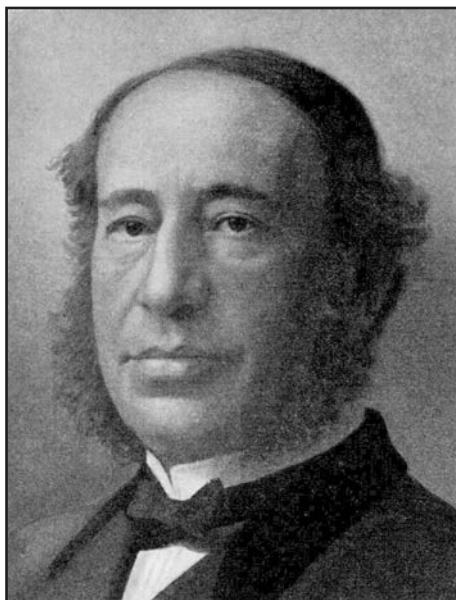
Nääs slott

I samband med Föreningen för Västgötalitteraturs årsmöte fick medlemmarna följa med på en guidad tur på Nääs slott.

Nääs slott har sina anor ända från 1600-talet, men blir särskilt intressant då den judiske köpmannen August Abrahamsson köper herresätet och så småningom tillsammans med sin systerson Otto Salomon startar Nääs slöjdlärarseminarium, som med tiden får världsrykte.

August Abrahamsson föddes 1817 i Karlskrona. När fadern, köpmannen Aron Abrahamson, hamnar i ekonomiska svårigheter och dör 1829, tvingas den då 12-årige August att försörja sig på egen hand. 1832 blir han bodbiträde i en affär i Göteborg. Han är både företagsam och arbetsam och 1840 kan han starta en grosshandelsfirma i korta varor. Den kom snart att räknas som stadens främsta och gjorde honom till en förmögen man. 1868 köpte han Nääs slott i Floda socken och lämnade över firman till sina bröder. Hädanefter ägnade August Abrahamsson stort intresse åt jordbruket och avsikten var att göra Nääs till en mönstergård.

August Abrahamson

Under 1700-talet fick slottet sin nuvarande storlek på längden och bredden och två flyglar. Omkring 1830 tillkom en andra våning och den stora stentrappan anlades. August Abrahamson lät under sin tid genomföra en stor, både yttre och inre, renovering efter tidens stilideal. En mathiss installerades och i trädgården anlades ett orangeri. Den främre fasaden dekorades i nyrenässansstil. Slottets inredning visar nu hur det såg ut

på August Abrahamssons tid i slutet av 1800-talet. Rummen är många och fyllda med tunga möbler, med konst från tiden sent 1800-tal och med mörka gardiner som enligt modet är så långa att de breder ut sig på golvet. I matsalen finns ett skåp som är så stort att delarna fick sättas ihop på plats. August själv sov i en mässingssäng, som knappt går att flytta. I biblioteket ligger en isbjörnsfäll på golvet och bokhyllorna är fulla av böcker. Ett välfyllt bibliotek visade på kunskap och rikedom. Det är viktigt att rummens proportioner är korrekta, därför finns en ”falsk” dörr i ena hörnet av biblioteket. Uppe i stora salongen finns fyra stora förgyllda speglar uppsatta mitt emot varandra, allt för att göra salongen större än den är. I ett av rummen på nedre botten är möblerna klädda i svart tyg. Egentligen skulle tyget ha varit lila, men här påverkades inredningen av Eufrosyne's död.

August Abrahamson gifte sig 1859 med den drygt tjugo år yngre operasångerskan Eufrosyne Leman, född 1836. Hon fick en mycket gedigen sångutbildning och framträdde på flera av Europas operascener. Hon jämfördes med Jenny Lind och förutspåddes en lysande karriär. Men i samband med giftermålet avslutade hon alla planer på en framtid inom operans värld. ”I egenskap av en förmögen mans hustru utövade hon en omfattande välgörenhet; på makarnas egendom Vänhem utanför staden upprättade hon en liten slöjdskola för traktens barn, vilket torde ha givit idén till den slöjdskola i stor stil, som hennes make sedermera upprättade å sin egendom Nääs”. Eufrosyne avled redan 1869, endast 33 år gammal, mitt under planeringen och inflyttningen till Nääs. Hon kom aldrig att bo på Nääs och August levde där ensam fram till sin död 1898. De fick inga barn, men det sägs att ”hushållerskan” hade ett antal barn med judiska namn!

1872 startade August Abrahamson en slöjdskola för godsets och traktens pojkar. Föreståndare blev systersonen Otto Salomon. Slöjdskolan omvandlades till en folkskola med undervisning i slöjd och 1874 kompletterades den med arbetsskola för flickor. 1875 startades ett slöjdlärarseminarium, som i början fick en försiktig start. Lekkurer startade 1895. I början av 1900-talet startade kurser i textilslöjd, teckning, hushållsundervisning och trädgårdsskötsel. Efter 1920 utbildades facklärare i slöjd.

Till Nääs kom, speciellt under storhetstiden 1880–1914, lärare från 40 länder i alla världsdelen för att lyssna till pedagogiska visdomsord, arbeta med träslöjd och metallslöjd.

Otto Salomon avled 1907, men utbildningen av lärare på Nääs fortsatte ända fram till 1966.

När August Abrahamson avled 1898 testamenterade han egendomen Nääs med byggnader och lösören samt 380.000 kr till svenska staten under namnet ”August Abrahamssons stiftelse”. Stiftelsen har två huvudsakliga ändamål, dels att bevara och levandegöra Nääs som kulturarv, dels att främja slöjdens och hantverkets fortlevnad.

Författaren Sophie Elkan var syster till Otto Salomon och systerdotter till Onkel August. Hon vistades mycket på Nääs och under flera somrar tillbringade hon och Selma Lagerlöf flera veckor på Nääs, där Sophie och hennes mor hade tillgång till en av flyglarna.

Under hösten 1899 och våren 1900 gjorde Sophie och Selma en lång resa, till bland annat Egypten och Jerusalem. Båda skulle skriva var sin bok om de upplevelser och erfarenheter de gjorde under resan. De hade delat upp materialet mellan sig, Sophie skulle skriva om Egypten och Selma om Näsbönderna som hade emigrerat till Jerusalem några år tidigare.

Otto Salomon

Selma Lagerlöf gjorde stor lycka med sin roman Jerusalem som kom ut i två delar 1901–1902. Sophie Elkans lilla bok ”Drömmen om Österlandet” försvann obemärkt i bokfloden. Det var bittert naturligtvis, och från denna tidpunkt och framåt går Selma Lagerlöf från klarhet till klarhet medan läsare och kritiker tappar intresset för Sophie Elkans författarskap.

Sophie Elkan

I boken använder Sophie Elkan sina egna erfarenheter från Nääs. Hon möter en belgare vid namn Alexis Sluys. Han är gift och har flera barn. Under flera år skriver de till varandra och träffas vid några tillfällen. 1908 när Sluys kan tänka sig att skilja sig drar sig Sophie tillbaka. Hennes arbete som författare är viktigare än något annat och hon vill inte ställa till med skandal som en skilsmässa är och Sluys har sitt rykte att tänka på såsom varande rektor för en skola och dessutom politiker.

Boken ”Drömmen om Österlandet” tar avstamp på Nääs där en ung egyptier, Said ben Ali, deltar i slöjdundervisningen. Han förfäras över att män och kvinnor får undervisning tillsammans, deltar i föreläsningar tillsammans, äter sin lunch tillsammans, tack och lov bor kvinnor och män i olika hus. Här möter han den mycket unga Stina Brenner, vars bror och svägerska ska resa till Egypten för att kurer sin hälsa. Stina har fått i uppdrag att ta reda på så mycket som möjligt om Egypten. Under kursens gång ”uppträder tycke” mellan ben Ali och Stina. Stina Brenner följer med på resan till Egypten. När hon nu åter möter ben Ali på hemmaplan är kulturkrockarna allt för stora och dessutom har ben Ali hunnit gifta sig med sin kusin. Så drömmen om österlandet blir aldrig verklighet.

Annicka Berggren

H. K. H. Prins Daniels exlibris

Ovan finns avbildad H.K.H. Prins Daniels nya heraldiska exlibris, som jag har tecknat år 2013. Exlibriset är i formatet 5 x 8,5 cm och är tryckt i offset på svagt gul-tonat papper.

Exlibriset återger prinsens vapen som hertig av Västergötland, bestående av stora riksvapnet där folkungavapnet i tredje fältet är utbytt med Västergötlands vapen. I hjärtskölden finns prinsens eget vapen, innehållande delar av Ockelbo kommunvapen där prinsen är uppvuxen.

Vapnet är krönt med hertigkrona. Innehållet i prinsens hertigvapen är utformat enligt modell använd sedan 1910.

Exlibriset korresponderar i storlek och utförande med H.K.H. Kronprinsessan Victorias exlibris, som jag tecknade år 2005 och vilket är presenterat i Svenska Exlibrisföreningens Årsbok 2003–2005. Användningsområden för exlibriset blir prinsens privata böcker samt böcker vilka prinsen använder i sitt arbete.

Vladimir A. Sagerlund

Intresserad av Exlibris?

Varför inte bli medlem i
Svenska Exlibrisföreningen?
Medlemskap för 2015 kostar 225 kronor
Plusgiro 33 45 82-4

Västgötalitteratur på Facebook

Hittills har 206 personer anslutit sig som ”vän” till Västgötalitteraturs Facebooksida.

Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebook sida fram.

Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

BOKMÄSSA i Od

Lördag - Söndag 18 - 19 juli, 2015
Klockan 10:00 - 18:00

Mitt i Sommaren - mitt i Landskapet. Seminarier under två dagar, Böcker - Förlagsnya böcker till mässpriser. Utställningar - konst och foto. Utställning Global Learning. Stor Bokloppis / Föreningen för Västgötalitteratur. Mathantverk. Textival-promenad. Servering. Varmt vamt Välkomna!! | Biljettbokning till seminarier/föreläsningar - från och med juni. Crea Diem Bokcafé, i Od. www.creadiem.se / info@creadiem.se / Tel. 0513-60029

Dagsprogram

Lördag 18:e juli

- 10:00 Bokmässan öppnar
- 10:30 Inspirationsföreläsning & skivworkshop - Ann Westermark
- 11:00 Sång & saga för alla barn - Birgitta Fernström
- 12:00 Öppen föreläsning/Författarestrad
- 13:00 Smakfull trädgård - Karin Eliasson
- 14:30 Mat är mer än mat - Sofia Karlsson
- 16:00 Gustav Tenggren! - Lars Emanuelsson

Söndag 19:e juli

- 10:00 Bokmässan öppnar
- 10:30 "Nåt tror jag på men jag vet inte vad" - Owe Wikström
- 11:45 Guidad tur i Ods Kyrka - Anna Theander
- 12:15 Öppen föreläsning/Författarestrad
- 13:00 Kungliga bibliotekets Specialsamlingar - Linda Sörensen
- 14:00 Guidad tur i Ods Kyrka - Anna Theander
- 14:30 Troed Troedson - Framtidsanalytiker - Vart är vi på väg .. &..
- 16:00 Musik "De fattigas piano"
- Maria Hallin, Örjan Hill, Sabina Henriksson

Mässbiljetter 40 kr person (Barn under 15 år/fritt inträde.)
Seminariebiljetter & Musik: 130 kr/st - Gå på minst två seminarier/dag
= 100 kr/st. Biljettbokning från och med juni.0513-60029

VÄSTGÖTALITTERATUR- STOR BOKFÖRSÄLJNING

Stor bokförsäljning under båda
bokmässedagarna
- Tusentals böcker försäljs
på "bokloppis"!

Försäljningen är på uppdrag till
Föreningen för Västgötalitteratur
och är delar av flera boksamlingar.
Välkomna!

© Foto: Kungliga
Biblioteket

VAD SKARADOMPROSTEN FICK HÖRA

Berättelsen om INGRID av SKÄNNINGE

H B HAMMAR

Ingrid av Skänninge var välkänd i medeltidens Sverige. Mycket lite är skrivet om henne. Källorna är sparsamma. Detta är den första romanen. Ingrid föddes c:a 60 år innan Birgitta. Rimligen blev hon både förebild och inspirationskälla för det blivande helgonet. Hon bar familjenamnet Elofsdotter. Författaren ser den åsyftade Elof som bror till Birger jarl, en uppfattning han inte är ensam om. Därmed framstår hon som kusin med jarlens söner Valdemar och Magnus. Tidigt får hon en uppenbarelse av Maria, som anförtrot henne ett uppdrag. Hon blir grundare av landets första kvinnliga dominikanerkloster. Under sin dramatiska levnad, endast 42 år, möter hon sina kusiner i utmanande situationer. Munkar från Visby gör en livsfarlig resa för att få se henne. En munk från Skara får höra en omtumlande berättelse. Han förmedlar den till sin vän domprosten. En sentida Skaradomprost får tag i berättelsen. Här föreligger den.

Boken omfattar 292 sidor och är rikt illustrerad och med hårda omslag. Den utges av Skara stiftshistoriska sällskap.

Pris: 150 kr + frakt

**Beställning genom
Johnny Hagberg, Prästgården, 531 94 Järpås
0510- 48 52 15**

E-post: jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Ingrid av Skänninge föddes kanske 60 år före Birgitta, och var en föregångare även om Ingrid nöjde sig med att få grunda Sveriges första kvinnliga dominikankloster medan Birgitta skapade en egen klosterorden. Och medan Birgitta helgonförklarades fick Ingrid nöja sig med skrinläggning och att lokalt firas som helgon.

Som alltid när det gäller personer från den svenska medeltiden vet vi ytterst lite om Ingrid, trots att hon tillhörde en stormannafamilj så H B Hammar, tidigare domprost i Skara, har fått nöja sig med en roman om Ingrid. Ramen är dessutom fyndig. En fattig munk från Skara återkommer till dominikanklostret just söder om Skara (där idag en modell av Skaraborgs slott står) efter att ha sett Ingrid i Skänninge. Hemkommen berättar han om sina upplevelser för domprosten och denna berättelse har sedan vandrat vidare till en sentida domprost.

Svartsjukebråk

Ingrid hette Elofsdotter och Hammar väljer att låta henne vara dotter till Birger jarls yngste bror Elof, därmed skulle hon vara släkt med flera av rikets ledande personer. Det ger henne chansen att redan som barn tillrättavisa den mäktige Birger, men också som lite äldre bli föremål för svartsjukebråk mellan de blivande kungarna Valdemar och Magnus. Att Arn Magnusson finns med bland anfäderna är kanske en hyllning till författarförebilden Jan Guillou, om det inte är ett skämt.

Skänninge möte 1248 får förstås stor plats, det är då katolska kyrkan på allvar försöker få de bångstyriga svenskarna att följa kyrkans regler. Ett av medeltidens viktigaste möten anser många, medan Bengt Wadensjö, västgöten som blev Karlstad-biskop, kallar det kulturmord. Ingrid funderar som ung över kravet att prästerna inte får vara gifta utan måste överge fruar och barn, fast det kravet lär aldrig ha fått verkligt genomslag i Sverige.

VAD SKARADOMPROSTEN FICK HÖRA

BERÄTTELSEN OM
INGRID av SKÄNNINGE

H B HAMMAR

Unga Ingrid får också höra om slaget vid Herrevadsbro där Birger jarl lät avrätta ett stort antal upprorsmän, något som får lilla Ingrid att läxa upp sin farbror. Här förläggs liksom hos Guillou Herrevad till Sävåen, men i övrigt är det inte mycket som handlar om Västergötland utan nästan allt utspelas i Östra Götaland.

Läxar upp kungen

Precis som Birgitta läxar hon också upp kungen (fast inte samma kung). Det är lite lustigt när det gäller dessa två heliga kvinnor att i vart fall ett av klosterbuden, det om lydnad, hade varit helt omöjligt för dem att efterleva. Möjligen kan man sätta frågetecken för kyskheten också eftersom denna heliga kvinna sägs ha varit mycket vacker och omsvärmad, de kungliga bröderna Valdemar och Magnus slogs om henne precis som om riket. Och hon tar sig en del friheter som förmodligen fina flickor på den tiden hindrades från.

Men detta är en roman, ärligt talat får man inte veta särskilt mycket om den verkliga Ingrid. Inte ens om hennes samarbete med Petrus de Dacia, trots att det borde vara högst intressant för ett blivande helgon.

Boken är välskriven, men det är en roman och det är omöjligt att avgöra hur väl skildringen stämmer med en ung flickas liv i mitten av 1200-talet.

Hans Menzing

Vad domprosten fick höra. Berättelsen om Ingrid av Skänninge. Författare: H B Hammar. Utgivare: Skara stiftshistoriska sällskap. 290 sidor med en hel del bilder.

Boken kostar 150:- + ev frakt (44:-)

Ett verk på rätt spår

Hemma i familjealbumet fanns en bild på min far som tioårig gosse, bredvid min farfar, i Pinebo, en liten gård några kilometer sydost om Ulricehamn. De har gått från det närbelägna hemmet på Åsen för att vara med om ett högtidligt tillfälle: första spadtaget inför bygget av den nya järnvägen till Jönköping. I spaden håller Älvsborgs läns landshövding Axel von Sneidern. Året är 1928.

Bilden kommer fram när jag läser Bo Carlssons närmast monumentala bok om de ansträngningar, som pågått under mer än 150 år för att binda ihop Västsverige med Östergötland och Stockholm med en linje söder om Vättern. Boken *Götalandsbanan. Planer, spår och villospår 1845–2010* (Hjalmarsen&Högberg 2011) har funnits i handeln några år, men jag menar att den förtjänar att uppmärksammas fortfarande. Det är både nyttigt och fascinerande att se hur tidigare generationer tacklade tidens utmaningar kring kommunikationer. De kan lära oss en hel del då vi skall ta itu med dagens och morgondagens infrastruktur-satsningar, inte minst ur lokala och regionala perspektiv.

Bo Carlsson är väl skickad att skriva en sådan bok. Han är uppväxt med järnvägen som fortskaffningsmedel. Från den närbelägna anhalten Näsbovik i Marbäcks socken tog han sig under närmare sju år med rälsbussen på Västra Centralbanan in till skolan i Ulricehamn. Men det krävs inte bara närhet utan ett engagemang för att fullfölja projektet med ett så faktaspäckat och synpunktsrikt verk. Carlsson är ingen objektiv betraktare utan en ytterst engagerad skribent med ett livfullt språk. Nu måste det omedelbart sägas att boken inte är en pamflett, utan en utförlig genomgång, med årtal av källforskning, av hur centrala aktörer i järnvägsfrågor handlat, dvs. den närmast allenarådande Järnvägsstyrelsen, alias Statens Järnvägar och övriga beredande

och beslutande organ på nationell nivå. Om man med central förstår organ av stor vikt, kommer man inte ifrån de ivriga lokala förespråkarna. Ulricehamns stad exempelvis "lobbar på" flitigt. Stadens dominerande ledargestalt under en stor del av 1900-talets första halvsekel, greve C.V. Spens, som slutade som vördnadsvärd patriark, framstår som en närmast demagogisk slugger i vissa av sina uttalanden. Spens var ju en driven polemiker med sin bakgrund som advokat.

Författaren citerar flera gånger lokala representanter och sammanslutningar. Denna kronologiska framställning utgör en rik exempelsamling på gångna tiders politiska och byråkratiska språk. Den kunde bli tröttande för läsaren, men för den som ser en tjuvning i ett till stora delar svunnet språkuttryck finns mycket att hämta. Vi har knappast något att yvas över, då våra dagar producerar en uppsjö av ofta dimmiga språkridåer

När man betraktar citaten slås man av hur viktig järnvägen uppfattades. Den skulle öppna en öde bygd för världen, lantmannen kunde på ett helt annat sätt få avsättning för sina djur och sin skörd, de slumrande naturtillgångarna skulle nu kunna exploateras till gagn för bygden, kan det låta i inlagorna. Rådslan för tågens framfart, i stil med "Ydredrotten" Rääfs antijärnvägspolitik, hittar man inte mycket av i boken. Vi kan dra på munnen åt de storvulna idéer som fanns att låta Vättern bli en järnvägspassage på en transportled från Sankt Petersburg till London: Varför transportera godset på båt hela vägen om man kunde lasta om till tåg i t.ex. Norrköping och färja över Vättern och lasta det på båt igen i Göteborg? Det är alltid så lätt att göra sig lustig när man har facit. Vilken blir historiens dom över vår tids villfarelser?

Intressant är Bo Carlssons tes att många slumrande orter efter järnvägens ankomst får en stark befolkningsökning. Materialet är inte stort för att kunna dra säkra slutsatser om att det just var järnvägen som var den stora anledningen, urbaniseringen var ju stark, men siffrorna är bestickande. Så ökade Ulricehamns befolkning mer än 2,5 gånger från 1900–1920! Då hade staden begåvats med järnväg åt norr 1874, även åt söder 1906 och till Borås 1917. Tendensen är samma hos Borås och Jönköping, medan det järnväglösa Gränna går kräftgången.

En sådan här bok rymmer mycket av de senaste 150 åren av svensk historia. Jönköpingsbanan var ju egentligen dödsdömd innan den byggdes, men tack vare eller snarare på grund av att vi börjar komma in i "det keynesianska tidevarvet", då aktiv arbetsmarknadspolitik börjar bli ett begrepp, lanseras banan mellan Ulricehamn och Jönköping som ett beredskapsjobb. Det är alltså inte kommunikationsministern utan socialministern som är ansvarig för arbetskraften. I flera omgångar heter han Gustav Möller. Denne är djupt skeptisk till företaget och avstyrker tilläggsanslag. Riksdagen förblir dock järnvägsvänlig.

Även av andra skäl gick arbetet inte alltid så smidigt. Strejker och arbetsvägran var legio i början. En sak som vi glömmar är den stora fackliga splittringen och den starka militanta rörelsen som fanns på den tiden i form av syndikalismen. AK-arbetarna ansågs gå för svältlön och vissa vände och föredrog svältrisen vid uteblivet arbetslöshetsstöd. Åren 1928 och -29 var turbulenta. Det fanns en idealistisk arbetarradikalism dessa år före Hitlers makt, det spanska inbördeskriget och innan sovjetsamhällets skenbart idealistiska sidor totalt krossats genom Stalins utrensningar. När man betraktar denna anarki är det lätt att förstå den strama hållningen från SAP och LO mot kommunistiskt inflytande efter kriget.

Varför blev det ingen Jönköpingsbana innan 1940? Ja, planer saknades inte. Redan 1845 hade Boråspolitikern och BT-grundaren C G Rydin föreslagit en järnväg öster ut till Jönköping. Hans idéer följdes senare av minst ett tiotal försök. Lokalt engagemang fanns hela tiden. Det som skilde förslagen var lite olika sträckning: skulle den följa ån Viskan mot källorna, kanske tvärs över sjön Tolken, eller, för att komma undan de enorma stigningarna runt Ulricehamn, helt enkelt gå en och en halv mil söder om staden och komma fram söder om Jönköping? Och var skulle banan i Småland träffa Södra stambanan: på befintligt spår i Nässjö eller i Tranås, Sommen eller helt sonika följa den vilda östra Vätterstranden till Gränna och vidare mot Mjölby? Allt detta utreds utan att boken blir alltför teknisk. Detta är ingen bok för "järnvägsfreakar" utan i långa stycken praktisk samhällskunskap och nutidshistoria.

Visst pekar Bo Carlsson på viktiga tekniska problem. Dåtidens lok orkade inte dra tågsätt på spår med över 15 promilles lutning och man fick acceptera krokiga spår med en kurvradie ner till 400 meter. Dagens projekt med Götalandsbanan tillåter inga snäva kurvor, men klarar betydligt starkare lutning.

Om det inte var brist på förslag, inte avsaknad av lokala opinioner, ja varför fanns det ingen bana tidigare? Enligt Bo Carlsson är det helt klart att det var SJ som lade sin tunga hand över alla försök att få beslutande myndighet att bevilja tillstånd, s.k. koncession. Författaren döljer inte sin indignation över verkets alenastyrande. Under denna tid vimlade det av privata järnvägar och även Borås-Östergötland skulle ha blivit en sådan. Endast stambanenätet var SJ:s. Detta ville SJ till varje pris skydda och bedömde hela tiden nyttan av nya linjer utifrån sitt perspektiv. Från Göteborg till Jönköping var det lätt att åka över Falköping, liksom i dag, och i Nässjö kunde man nå stambanan, liksom nu. Det ansågs räcka.

Carlssons opus är inte bara en historiebok utan också en modern översikt över projektet Götalandsbanan. Den kan därför anses vara ett inlägg i debatten för en snabb utbyggnad av en ny järnväg mellan Göteborg-Ulricehamn-Jönköping och vidare till Södra stambanan.

Boken har ett rikt bild- och kartmaterial. Det är en vacker bok. Som sådan hade den förtjänat ett register. Det är ändå detaljer. Med en travesti skulle jag kunna påstå att ett sådant här regionalhistoriskt verk inte borde saknas i någon infrastrukturintresserad läsares bokhylla.

Samtidigt kunde Bo Carlssons bok bli en uppfordran till ambitiösa, lokalhistoriskt intresserade i våra bygder att börja grävandet efter andra intressanta teman. Vem skriver t.ex. böcker om landskapets sjötransporter, om alla kanalförsök och sjösänkningar eller lokala kraftverk och kvarnar? Inte minst de misslyckade projektens historia är spännande: förspilld odlarmöda, grödor som inte ville växa eller produkter som ingen ville ha. Forskningen är fri! Bo Carlsson har visat vägen!

Rolf Enander

Boken kostar 150:- + ev frakt (44:-).

Beställes via plusgiro 59 24 33-7

Störst på Västgötalitteratur, Vätternböcker, Göta Kanal och Folke Dahlberg

Antikvariat Wettern, Göran Midman

Tunnbindaregränd 1 A, 544 30 Hjo

goran.midman@hjomail.se

0503-655895, 072-7414209

www.bokborsen.se

Västgötalitteratur på ren västgötska

I juni 2014 var ryggen slut på Jan-Erik Ullström och semestern blev en sjukhusvecka och än längre tid hemma i sängen. Den påtvingade stillheten resulterade i en roman på 460 sidor om livet på landet i vår egen tid när EU lägger sig i affärsverksamheten och tvingar fram nya inkomstkällor.

Bröderna Frid på Solbacken i Byatorp utanför Skövde lät livet ha sin gilla gång, men då hade EU invändningar. Så för att ersätta inkomsterna från gårdsbutiken tvangs de hyra ut ett torp på gården, och efter det var inget sig likt.

Känslor vaknar

Två inbitna västgötska ungarlar fick en stockholmska – och snart nog en till – på halsen och det infann sig inte bara känslor de borde ha pensionerats ifrån, utan livet förändrades på rader av andra sätt.

Ett lustspel i tre akter kallas romanen, och det är en bra beskrivning. Lite buskis är det, det skall erkännas, och en del repliker hamnar under bältet som det brukas i lustspel. Inte nog med det, alla inlägg från ortsbefolkningen sägs på bred Skövde-dialekt. Ibland är det så att jag, med en barndom på Varasläppen, tvekar inför vissa ord, men det finns en ordlista. Samtidigt är det förstås bra med dialekten, den som inte gillar de grova orden kan ju låtsas att hon inte förstår.

Robust humor

Handlingen är jordnära och verklighetsnära, åtskilligt kan mycket väl vara hämtat ur verkligheten. Men som sig bör i ett lustspel så slutar allt nästan lyckligt, om än inte alls som man tänkt sig. Ett exempel på verkligt genuin västgötalitteratur, till stor del skriven på västgötska. Enligt berömmade omslagstexter så hör även förra Skövdebon Robert Gustafsson till dem som skrattar gott åt romanens robusta humor och lantliga äventyr. Inte att undra på, det är väl i sådan här miljö han har sina rötter.

Hans Menzing

Frid & Fröjd. Ett lustspel i tre akter. Författare: Jan-Erik Ullström. Idus förlag. 460 sidor.

Föreningen för Västgötalitteratur

Protokoll från årsmöte lördag 25 april 2015 på Nääs slott

§1 Mötet öppnas

Vice ordförande Gerd Ljungqvist-Persson hälsade ett 35-tal medlemmar välkomna och förklarade årsmötet öppnat.

§2 Val av ordförande och sekreterare för mötet

Till ordförande valdes Gerd Ljungqvist-Persson och till sekreterare valdes Annicka Berggren.

§3 Val av protokollsjusterare

Till justerare, att jämte ordförande, justera protokollet valdes Göran Midman och Tim Schröder.

§4 Fastställande av dagordning

Dagordningen godkändes.

§5 Fråga om mötets behöriga utlysande

I Meddelandet nr 1, som skickades ut till alla medlemmar den 17 februari, finns en kallelse till årsmötet. Mötet ansågs behörigt utlyst.

§6 Verksamhetsberättelse för 2014

En genomgång av föreningens verksamhetsberättelse för år 2014 gjordes, därefter lades den till handlingarna.

§7 Fastställande av bokslut

Skattmästaren presenterade bokslutet för år 2014. Nettointäkten för bokauktionerna har minskat under året. Det beror på att priserna på bokauktionerna genomgående är lägre än tidigare. Medlemsintäkterna är samma som förra året. Två kupongcertifikat har fallit ut; 40 tkr respektive plus minus noll i vinst. Bokmässan går inte ihop ekonomiskt, men möjligheten att möta medlemmarna är viktig. Boken Som spindeln i nätet av Agneta Conradi Mattson går med förlust trots ett bidrag på 160.000. Årets underskott blev 62.600 kr, men föreningens kapital är på 1,4 miljoner. Bokslutet fastställs.

§8 Revisionsberättelse

Revisionsberättelsen lästes upp och lades till handlingarna.

§9 Ansvarsfrihet

I enlighet med revisionsberättelsens förslag ges styrelsen ansvarsfrihet för det gångna räkenskapsåret 2014.

§10 Val

Till ordförande för verksamhetsåret 2015 väljs Johnny Hagberg, omval.

Det beslutades att styrelsen består av tio ledamöter.

Styrelseledamöter som väljs på 2 år, 2015-2016:

Sven-Olof Ask, Annicka Berggren, Tore Hartung, Christina Ström, Anne Andersson, samtliga omval.

Styrelseledamöter som kvarstår ytterligare 1 år 2015:

Ritwa Herjulfsdotter, Gerd Ljungqvist-Persson, Hans Menzing, Clary Winberg, Niklas Krantz.

Val av ordinarie revisorer 1 år:

Gunnar Hagström och Lars Berg, båda omval.

Val av revisorssuppleanter 1 år:

Erik Gustafsson och Göran Englund, båda omval.

Val av valberedning:

Göran Midman (sammankallande), Håkan Brander och Thomas Johansson, samtliga omval.

§11 Fastställande av årsavgift:

Årsavgiften beslutas att förbli oförändrad; 100 kr för enskilda medlemmar och 125 kr för äkta makar/sambor/institutioner.

§12 Förslag till verksamhetsplan 2015-2016:

Föreningen fortsätter sin verksamhet i samma anda som tidigare år. Det blir som vanligt tre bokauktioner. Den senaste bokauktionen var förlagd till församlingshemmet i St Levene. Lokalen är bra och auktionerna kommer att förläggas där i framtiden. Föreningen deltar i Bok- och biblioteksmässan i Göteborg. Utgivning av fyra nummer av Meddelandet plus en årsskrift kommer att ske samt övrig bokutgivning. Samarbete sker med Stiftelsen Skaramissalet, Västergötlands fornminnesförening och Skara stiftshistoriska sällskap. I vår har det varit en jätteloppis på böcker efter Lars Kvarnemos dödsbo. Det finns fortfarande mycket böcker kvar och en ny loppis planeras till september.

§13 Årets västgötabok

Till Årets västgötabok utsågs Christina Jonssons bok Badgäster och bedragare : ett tecknat mysterium från Hjo. Utgiven av Fingerprint illustrationer. Boken skildrar vattenkuranstalten i Hjo år 1914, alltså hur det kunde vara att leva för hundra år sedan. Inkluderat i handlingen finns en deckarhistoria inlagd. Pristagaren tilldelades blommor och diplom. Motiveringen biläggs protokollet.

Christina Jonsson har tidigare fått utmärkelsen Årets västgötabok 1996 för boken Husporträtt - alltifrån Skaraborg.

§14 Övriga frågor

I samband med utdelningen uppkom förslaget att pristagare till Årets västgötabok i framtiden även borde föräras en penningssumma som utgivningsstöd.

En fråga om föreningen planerar någon ny stor bokutgivning som till exempel Skaramissalet eller Peringskiölds Monumenta ställdes. I höst kommer Hemsjömanualen att ges ut i samarbete med Stiftelsen Skaramissalet.

Föreningen har fått en motion från Sören Jägmarker, Varnhem. Han föreslår utgivning av Linnélärjungen och västgöten Johan Peter Falks reseberättelse från resan i Ryssland och Kazakstan 1768-1772. Anteckningarna sammanställdes av Johann Gottlieb Georgi och finns i tre band med tysk frakturstil. Motionen bifogas protokollet.

Mötet beslutade att Föreningen utreder möjligheterna att ge ut Falks reseskildring.

I Alingsås Tidning har Alfred Friman skrivit ett kåseri som skildrar bokauktionerna i Vara.

En synpunkt framfördes angående förläggningen av bokauktionerna till Vara / St Levene och sjunkande bokpriser. Om bok-

auktionerna förlades till en plats närmare Göteborg så kanske fler skulle komma och priserna därmed öka.

§15 Avslutning

Mötet avslutas och ordförande tackar för visat intresse.

★

Årsmötet var förlagt till Näs slottskafé och restaurang, som är inhytt i det gamla stallet, och inleddes med kaffe och landgång.

Efter själva årsmötet berättade arkivarie Clary Winberg, Vänersborgs museum, om Johan Gustaf Thun och hans samling av tuschteckningar med motiv från Västergötland och Dalsland.

Johan Gustaf Thun, född i Medelplana 1798, utförde en mängd laverade tuschteckningar på platser han besökte mellan åren 1830 och 1839. Hans 51 teckningar med huvudsakliga motiv och vyer från Västergötland visar hur dessa trakter såg ut under 1830-talet. Ritboken har fått den handskrivna titeln För ro skull.

Han blev sedermera komminister i Husaby 1840. och avled 1843.

Thuns skissbok beräknas vara klar och tryckt till Bokmässan i höst. Gudrun Rydberg har skrivit en sida till varje bild och har försökt hitta något unikt från varje plats. Dessutom har hon skrivit ett kapitel om den konstnärliga släkten Thun. Clary Winberg bidrar med material från Vänersborgs-trakten.

Skissboken finns på flickr:

Sök på Google: Thuns skissbok

<https://www.flickr.com/photos/63794459@N07/sets/72157630051444931/>

Efter föredraget delades medlemmarna i in två grupper och fick en mycket intressant visning av Näs slott.

Värva en ny medlem – meddela oss namn och adress (skicka en email till sven-olof.ask@tele2.se eller meddela via brev Box 325, 532 24 Skara), så skickar vi ett välkommen till den nye medlemmen.

Som tack får Du därefter kostnadsfritt vår senaste bok!

Antikvariat Asken

25.000 böcker i butik
10.000 böcker på www.bokborsen.se

Stockholmsvägen 30, Mariestad
0501-14373, 0739-446013
Öppet fre 13-18, lör 10-13

Riddarens Antikhandel

Säljer Köper Värderar Böcker Antikviteter
www.antikvariatriiddaren.se

Mariestadsvägen 2
540 16 TIMMERSDALA
Hemadress: Katorp 4

Mats Bergström
Bokhandlare
kakelmats@telia.com

0706 747574 0511-81248
Öppet: mån-lörd

Allmogeåtar i nordvästra Vättersbygden

TRÄBITEN 165

Allmogeåtar i
nordvästra Vättersbygden

Föreningen Allmogeåtar

Håkan Jaldung i Uddevalla har skrivit en "uppsats" om de utdöende vättersniporna i nordvästra Vättersbygden. Det är i området där Tiveden möter Vättern som han har rört sig för att bilda sig en uppfattning om hur det står till med de klassiska sniporna. Och resultatet är nedslående: av den större typen modell "krö-sabåt" eller tvåseglare finns troligen ingen kvar i bruk. "Krösa-båtarna" brukade fyllas med handplockade lingon från Tivedsskogarna och seglades över till de lite mer burgna östgötarna.

De flesta har nu lämnats åt sitt öde i naturen och multnar sakta men säkert ner vid strandkanterna.

De lite mindre sniporna kan finnas kvar men många har modifierats för att passa den moderna människan. Då har det blivit akterspeglar och annat som behövs för motordrift. En klassisk snipa är ju spetsig i för och akter.

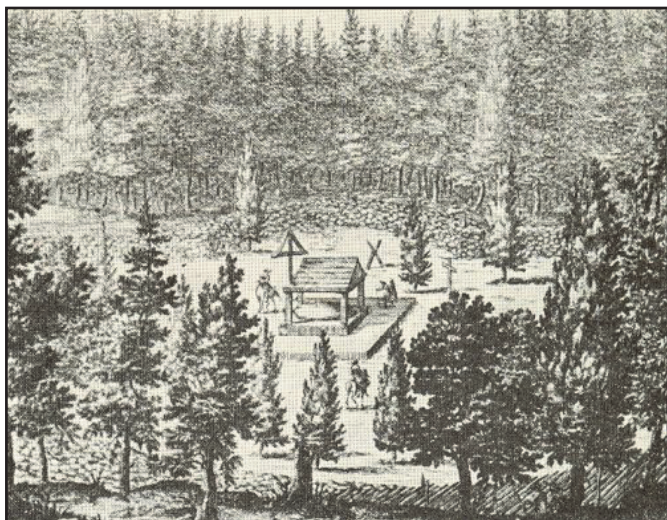
Några snipor har råkat ut för ett ännu värre öde: de har kapats på mitten, rests upp och sedan tjänat som avträden ute på öarna.

Häftet har 50 sidor. Det innehåller även ett kapitel om båt-lägen och båthus samt ett fylligt kapitel om olika båtbyggare. Sniporna byggdes lite varstans i Sjötiveden. Intressant är att få veta att många tillverkades utmed Undens östra strand vid platser som Kopparhult och Svanhult och i Tived där den siste båtbyggaren Rolf Jakobsson bor.

Boken är välskriven med en trevlig blandning av foton och text. Det är tydligt att Håkan Jaldung trivs med ämnet. Det är säkert hans uppväxt i Olshammar som ännu sätter sina spår.

Göran Midman

Om Torsten i Bjurum och några lokala helgon

Torstens källa ur *Suecia Antiqua*

Våra berättelser idag gäller Ingvar Kamprad och Zlatan. Eller andra framgångsrika innovatörer och företagsledare som beundras. Eller idrottens stjärnor som går igen i TV:s underhållningsprogram. I vecko- och kvällstidningar följer de aldrig sinande kändisreportagen sina förutbestämda mönster. Varje generation verkar ha sina skandaler och sina förebilder. Vi behöver dem. Så var det också på medeltiden. Då fanns helgonberättelserna som berättades vidare. Världen var inte så stor och de flesta helgon förblev lokala. Det finns några från Skara stift. De var kända och älskade där, men okända för andra.

Man brukar skilja på legender och sägner. Legenderna författades på uppdrag av kyrkan för att vidmakthålla ett helgons status och hade "ett förtroligt förhållande till det övernaturliga", som någon uttryckt det. Där skulle alltså gärna förekomma mirakler. Sägner bevarades muntligt från generation till generation och skrevs ner långt senare. Man var före den allmänna läs- och skrivkunnigheten oerhört duktig på att bevara i minnet, på ett sätt som vi har svårt att förstå. Man tänker sig alltså att legendförfattarna tog sin utgångspunkt i folksägner och så "förstärkte" man med typiska ingredienser.

Sankt Torsten av Bjurum

Det är till exempel fullt möjligt att det en gång har funnits en vallpojke i Lilla Bjurum, som dödades för sin tro. Men den legend omkring honom som Johannes Vastovius nedtecknade på 1600-talet är säkert inte helt historisk. Han berättar att Torsten, som han påstod levde på 1100-talet, på dagarna brukade släppa lös boskapen att beta där de ville medan han gick bort till en lund. Där tillbringade han dagen i bön vid en särskild sten. Varje kväll gick kossorna snabbt med honom hem.

Storbonden ogillade Torstens tro och böner och beslöt att sätta dit honom. Han band en av tjurarna i det som idag kallas Tjursgraven. Den kom alltså inte tillbaka på kvällen. Torsten anklagades och hans straff var hårt. Han dräptes av bonden vid "sin" sten. Men det gick inte bonden väl efter det. Boskap försvann för honom och hans hustru menade att det var dråpets fel. Bonden bara skrattade åt att Torsten skulle leva hos Gud och sa till sin fru när han just slaktat en ox: "Torsten är faktiskt lika levande i himlen som den här oxen". Varpå oxen reste sig på sina fötter till allmän förvåning.

Torsten blev ett föredöme genom att stå upp för sin tro och berättelsen om honom berättades om och om igen. Han blev i folks föreställning Sankt Torsten, men han blev aldrig officiellt

helgonförklarad. På platsen för dråpet öppnade sig en källa och man byggde ett kapell där. Folk kom för att offra och be om hjälp med bland annat sin sjuka boskap. Att det pågick länge vet vi genom att Erik Dahlberg i *Suecia Antiqua* tecknat av och beskrivit hur källan såg ut på 1600-talet. Platsen och Sankt Torsten måste alltså varit välkända. Efter hand föll dock platsen i glömska. Källan och ruinerna återfanns på 1930-talet när man höll på trädavverkning. Idag hittar man källan ca 800 meter väster om Lilla Bjurums gård. Man kör E20 norrut och svänger vid Götene västerut. Alldeles intill finns ruinen av Bjurums kyrka, som renoverades 1964. Det finns skyltar på platsen.

Sankt Sten av Skara

Ännu mycket mindre vet vi om Sankt Sten av Skara. Han var dominikanerbroder i konventet i Skara och dog 1482. Omkring honom finns en mirakelberättelse. Den handlar om att Sten kallades för att ge en döende nattvarden, men han kom för sent på grund av hinder på vägen. Mannen hann dö. På den tiden var det viktigt att bikta sina svåra synder före hädanfärden. Sten ska då ha fört den döde till dominikanerklostret. Han bad så väl att den döde reste sig från bären, biktade sina synder och sedan dog med sin själ räddad. Man ska veta, att denna typ av berättelse inte är alldeles ovanlig i helgonlitteraturen. Berättelsen om Sankt Sten skulle inskräpa vikten av bikten. Legenderna är uppbyggliga, men inte unika.

Sankt Bertil av Blidsberg

Lika lite vet vi om Sankt Bertil av Blidsberg, en socken som ligger ca 30 kilometer från Falköping mot Ulricehamn. Sägner berättar om jarlen Kettil, som upprördes över att kung Olof Skötkonung hade låtit döpa sig och släppt in kyrkan i landet till den grad att han fick heta "Kettil Okristen". Bertil var kristen och ställde sig på kungens sida. Han lyckades till och med omvända en del av Kettils män. Det kostade honom livet. Han dödades och begravdes under en sten, som fick namnet Sankt Bertils sten. Han vördades som Västergötlands förste martyr. Mer vet vi inte.

Dessa typer av berättelser fungerade som en påminnelse om dem som stått upp för sin tro, och som en uppmaning att själv vara ståndaktig och göra samma sak, om det krävdes. Det kan vara så att det finns en historisk kärna i sägner, men berättelsen spädades på med legendärt material, som gav den ett allmängiltigt och uppbyggligt budskap. Alla berättelsers övergripande budskap var då som nu att saker har ett pris, men livet har ett värde. Vårda livets gåva efter givarens intention.

Anders Alberius

Mimers brunn
Arkeologi Etnologi & Historia i Västra Götaland
Årgång 2 2008 Nummer 1

Vilken succé för vår egen historiska tidning!

Skaffa en egen prenumeration på **Mimers brunn - arkeologi etnologi & historia i Västra Götaland**

Helårsprenumeration 250:- (6 nr)
Sätt in pengarna på bankgiro 5117-2286
texta namn och adress. För info:
vatteljuset@telia.com eller tel. 0512/205 19

Västgötar i Dorpat

Vad fick ett 60-tal västgötar att dra till Dorpat i Livland, nuvarande Tartu i Estland, för att på 1600-talet studera på universitet? Lockade karriär i de nya erövrade områdena? Nyfikenhet? Eller var det lättare att få sin examen vid den nya akademien? Att universitetet var speciellt ägnat för alla stånden kan ha haft betydelse.

Hur som helst, räkna med att det skrånades också på västgötska när blivande präster levde högljutt och alkoholindränkt studentliv. Att gå grassatim hörde till sederna. Att fulla och skrånande dra runt på stan, krossa fönsterrutor och skrämma borgarna...

Även om skrännet kunde vara västgötskt så var deras skrivna arbeten mest på latin. Ett ymnigt flöde av skrifter producerades, avhandlingar och tryckta tal. Mest religiösa betraktelser. Men också gratulationer studenter emellan. Rimligtvis bör väl västgötarnas skrivelser i Dorpat också betraktas som västgötalitteratur?

Den uppåtsträvande stormakten Sverige verkade fast besluten om att långsiktigt införliva de nyerövrade områdena i Baltikum. Hållbar erövring, med dagens terminologi. 1625 blev Dorpat svenskt. 1630 inrättades hovrätt och gymnasium. 1632 fick Sverige här sitt andra universitet, stadfast av Gustav II Adolf innan han red in i dimman i Lützen. Academia Gustaviana Dorpatensis blev det formella namnet i en tid som älskade latin och latinisering. Johan Skytte fanns med som tillskyndare. Med friherredömet Duderhof i Ingermanland hade Uppsalas universitetskansler och kungäläraren stora intressen i öst.

Smälänningen Bengt Bazius står som den först inskrivne. Men så fanns han redan på plats som elev vid Tartus gymnasium. Han fick mängder av smålänningar som efterföljare. Landskapet var stort vid lärosätet.

Startåret 1632 skrev också den första västgöten in sig, Magnus Anethulander, född i Björsäter, uppvuxen på Dillön i Mariestads skärgård. Av dill kom efternamnet. Han hann disputerar redan samma år. Men så hade han också varit inskriven vid Uppsala universitet från 1627. Han återvände till hembygden och blev snart kyrkoherde i Ekby i Vadsbo härad.

Abel Lyre, Ingemar Smetander, Peter Udenius, Petrus och Andreas Tremulander, Johannes Scarinus, Andreas Fridsbergius, Andreas Dimbodius, Thorerus Odhelius. Andreas Wältt Rydelius. Johannes Schylvander, Eric Albogius... De inskrivas efternamn bjuder på resa i Västergötland: Lyrestad, Smedtofta, Udenäs, Skälvum, Skara, Fredsberg, Dimbo, Od, Ryda, Skölvene, Alboga.

Precis som med Anethulander handlar det inte alltid om födelseorten. Thorerus Odhelius var son till prästen i Dala, men blev senare bonusbarn till kyrkoherde Haqvin Larsson i Od. Odhelius blev senare präst i Jung och utgör även kvist i mitt eget släktträd.

Till de raska avhandlingsskrivarna hör också Albogasonen Eric Albogius. 18 maj 1651 skrev han in sig. Direkt därefter presenterade han en avhandling som gjorde honom till filosofie magister. Han hade väl skriften klar i fickan när han anlände. 1651 hade han bland annat hunnit vara kyrkoherde i ingermanländska Kattila och i Narvas syskonstad Ivangorod. Kanske behövde han magistergraden för att nå nya karriärhöjder. 1673 utnämndes han till superintendent i Narva. Imponerande jobbat av Johans pojke i Alboga.

Medan många av västgötarna återvände till sina hembygder efter den akademiska sejouren i Livland fortsatte andra sin livsbana öster om Östersjön. Så blev till exempel Johannes Allengren från Fredsberg präst i Nyen. Amernus Storch från Mariestad kom också till Nyen, den svenska staden vid Neva, som skolrektor. Amernus Muræus, också från Mariestad blev predikant på Runö, den länge svenskspråkiga ön mitt ute i Rigabukten.

De som stannade i öst slapp i alla fall att hängas ut i Warholms Skara stifts herdaminne. Där finns ordentligt omskrivet hur en och annan före detta Dorpatstudent ägnade sig åt superi, dåligheter och galenskap, som präster i Skara stift. Som till exempel Abel Lyra, kyrkoherde i Varnhem. Otukt, oenighet med hustrun, snikenhet och försummelse läggs honom till last. Förmodligen supkompis med samtida Varnhemskomministern Nicolai Benedictus, också han Dorpatstudent. Mycket fylla där. Och hån av sakramenten. Båda avsattes samtidigt, 1669. En sån skandal!

De Dorpatstudenter som tjänade vidare som präster, rektorer och lärare bortom Östersjön mötte blandade öden, för sig och sina efterkommande. När området åter blev ryskt kom stora omvälvningar. En av många drabbade var Laurentius Lechander, prästson från Åsle. Han hamnade två gånger om i rysk fångenskap. Dog i Pskov 1710.

Andra lyckades stiga över till nya goda möjligheter i tsarens rike. Så gifte sig Eric Albogius dotter Hedvig andra gången med stadsläkaren i Narva, Johannes Justinus Döhnell. Denne blir senare Peter den stores livläkare. Hedvigs dotter Margareta blir hovmästarinna hos kejsarinnan Katarina I och gifter in sig i den livländska adelssläkten Campenhausen. Hennes syster Maria

Vid kungliga älven fastställdes freden

Vid den kungliga älven möttes kungar och stormän gång på gång för att stifta fred, inte sällan med unga prinsessor att gifta bort som pant. En fick rentav namnet Fredkulla på kuppen. Oftast möttes dessa danska, norska och svenska makthavare i trakten av något som naturligtvis hette Kungahälla och den kungliga älven är förstås Göta älv.

Göteborgs Stadsmuseums och Fornminnesföreningens i Göteborg tidskrift Fynd 2014 ägnar sig helt åt Göta älvdalens tidiga historia. En lång rad arkeologer skriver om olika viktiga platser och tider. Tillsammans ger de en intressant bild av vad som kanske länge var vår viktigaste port mot omvärlden.

Samarkand

Så berättar Bengt Nordqvist om den enda kända handelsplatsen från vikingatid här i Västsverige, Köpingen som ligger vid Slumpåns utlopp i älven mellan Lilla Edet och Trollhättan. Och Slumpån var dessutom en vattenlänk till bland annat Vittene med guldfynd.

Att Köpingen verkligen var en betydande handelsplats kan man se av fynd som pekar både mot Samarkand och Nordafrika. Nordqvist tror att det fanns ytterligare några liknande handelsplatser som senare ersattes med Lödöse och Kungahälla.

Pia Claesson visar på platser som Starrkärr, som verkar ha varit handelsplatser med kontakter utåt. Och det handlade säkert inte bara om affärer, via de här hamnarna kom nog mängder av impulser utifrån varav kristendomen satte djupaste spåren. Men Pia visar också på att många bosättningar ligger en bit från själva älven, det var inte helt ofarligt att bo där.

Kristina Bengtsson och Mona Lorentzson skriver om Alvhemms kungsgård som förmodligen tidigt varit viktig plats. Det tyder de många fornborgarna i bygden på. Kanske satt en kung Alf vid Älven i Alfhem. För att inte tala om att denna sagolika plats kan vara de inländska sagornas Alfheim men också förekomma i sagan om Beowulf.

Vägvisare

Mona berättar också om Nödinge unika kyrkplats. Även där vimlar det av sägner och fynd. Och i vart fall en kung, kyrkan kan ha anlagts av kung Inge den äldre och verkar ha haft torn. Nog så lämpligt här vid gränsen mot Norge eftersom tornet både kunde vara en statussymbol och användas i krigiska sammanhang.

Den här drygt 100-sidiga tidskriften kompletterar boken Kring Göta älv, studier i en dalgång som kom för drygt 20 år sedan. Det var ju hänt åtskilligt sedan dess och här får man faktarika men ändå lättlästa skildringar av älvdalens äldsta historia. En utmärkt tipsare för den historieintresserade som vill ta sig en tur utmed älven. Där finns mycket att upptäcka.

Hans Menzing

Fynd. Tidskrift för Göteborgs stadsmuseum och Fornminnesföreningen i Göteborg Göta älvdalen 2014. Redaktion: Stina Andersson, Kristina Bengtsson, Åsa Engström och Håkan Karlsson. Drygt 100 sidor med massor av illustrationer.

Skrift om en västgötes barnbarn duger kanske inte som västgötalitteratur. Men exempel på ymnigt tryckande på 1600-talet i dåvarande östra Sverige. Här gäller det bröllopsskämt då den ärevördige och välnärde magister Ericus Albogius gifte sig med den dygdiga jungfrun Maria Hinnel i Nyen 1693. Här gick det livat till.

blir hovmästarinna hos barnkejsaren Ivan och får en fin förläning när han avsätts. En annan gren av Albogiussläkten kommer till Finland och blir där en rotträd till den kända släkten Castrén, med kända forskare och politiker.

Också för universitetet i Dorpat har det varit turbulenta tider från starten. 1656 flyttades akademien tillfälligt till Reval (Tallinn) för att undkomma rysk ockupation under Karl X Gustavs ryska krig. När ryssarna närmade sig under nästa krig flyttade universitetet till Pärnu, där det var igång 1699 – 1710.

1802 återgrundades lärosätet som tyskspråkigt universitet av kejsar Alexander I. På 1880-talet övergick utbildningen till ryska. Från 1919 blev estniska språket på det som då blev nationellt estniskt universitet. Efter sovjettiden är nu universitetet, Tartu Ülikool, inlemmat i den europeiska akademiska världen. Dorpat, idag Tartu, är fortsatt en bildningsstad med runt 10 000 studenter.

Några av källorna:

Tering, Arvo: Album Academicum der Universität Dorpat. Tallinn 1984.

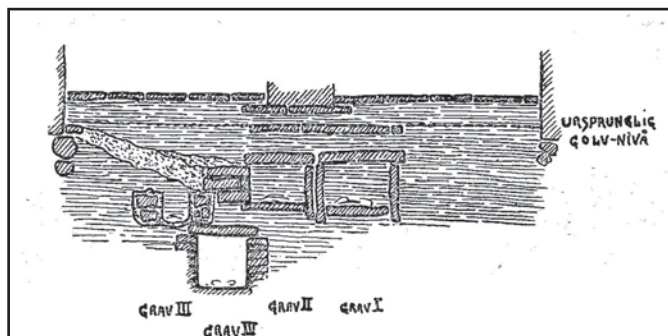
Väänänen, Kyösti: Herdaminne för Ingermanland, Borgå 1987

Warholm, Johan Wilhelm: Skara stifts herdaminne. 1871–72, nytryck Munkedal 1984.

Ingemar Brink

Dags att ta itu med Ragnvald Knaphövdes kapell!

Det låter som ett parodiskt namn på ett dansband men i själva verket är det ett kungligt gravkor från tidigt 1100-tal hopbyggt med Vreta klosterkyrka. Ostetologen C. O. Fürst, som för ca 100 år sedan ledde undersökningen av gravarna, fann, att där finns fyra begravda från kapellets tidiga år – en kraftigt byggd kvinna i grav II, ett barn ca. åtta år gammalt, som lidit av en svår skelettsjukdom i grav III och två män – båda ca två meter långa i grav I resp. IV.

Gravarna enligt C. O. Fürsts skiss

Kyrkan betraktas som Stenkilättens gravkyrka. Klostret hade fått donationer – först från Inge Stenkilsson och hans hustru Helena och senare av deras son Ragnvalds dotterson Magnus Henriksson. (Denne är kanske begravd i ett annat gravkapell felaktigt uppkallat efter hans släkting Magnus Nielsen.) Fürsts förslag var att den långa mannen i grav IV var Inge Hallstenson, att kvinnan i mittgraven (II) i det övre skiktet var hans drottning Ulfhild, att barnet var hennes och Inges gemensamma och att den långa mannen i graven (I) på hennes andra sida var snarare Magnus Nielsen än Ragnvald Knaphövde. Han antaganden har naturligtvis kommit under debatt. Markus Lindberg redovisar dagens kunskapsläge och ifrågasätter Inge Hallstenssons och Ulfhilds anknytning till Vreta i *"Det ligger en kung begravnen"* (i *Fokus Vreta Kloster*, 2010). Det är troligare att de begravda tillhör Inge den äldres familj. Fürst visade sig visserligen ha rätt i sin identifiering av skeletten i Birger Jarls grav i Varnhem men i Vreta väntar vi ännu på ett facit.

Om någon Ragnvald verkligen är begravd i kapellet och hur det fått sitt namn är oklart. Benämningen finns inte i skrift förrän åren runt 1580, då Johan III lät renovera kyrkan och sätta upp monument och minnestavlor.

Johan III och hans samtida visste lika litet om Ragnvald, som vi gör i dag. Om han trodde, att han visste något mer, var det inte till Ragnvalds förmån. En patriotisk svensk på 1500-talet lärde sin historia av Johannes Magnus *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus*, tryckt 1554. Det Johan och hans samtid hade läst om Ragnvald blir i översättning "att han varit ganska stor till växten, tyrannisk, haft ett grymt utseende, högfärdig gång ... föraktade sina trogna rådsherrars råd ... och sina förfäders lag ... osv."

Och då frågar man sig, varför uppmärksamma Ragnvald om man på Johan III:s tid hade kunnat välja kapellets namn fritt? Det hade väl passat bättre att hylla Inge Stenkilsson, som varit ättens främste förkämpe för kristendomen, eller hans drottning Helena, som blev abbedissa i Vreta kloster. Varför välja den kung (eller åtminstone tronkrävare), som hade det sämsta anseendet av alla ättens medlemmar? Och frågan kvarstår även om kapellet fått sitt namn långt tidigare.

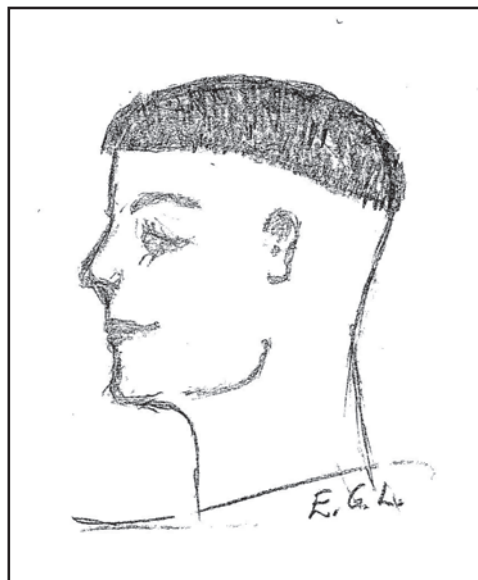
Var det så att kapellets namn hade sådan hävd i trakten att det inte gick att ändra? Hade Ragnvald haft ett bättre anseende i Östergötland än hos Johannes Magnus och i Vidhemsprästens

kungalängd? Ragnvald (knaphövad eller ej) hade säkert inte förknippats med Vreta, om man inte där ansett, att han hörde till Stenkilättens. Han kan sedan ha varit sonen till Inge Stenkilsson och Helena, en annan men numera helt okänd medlem av ätten eller blivit förväxlad/sammanblandad med en obskyr tronpretendent.

Det finns indikationer på att Inge Stenkilssons son Ragnvald uppskattades i Östergötland. Eftersom hans föräldrar var de första donatorerna till Vreta kloster, borde man där ha sett välviligt även på honom. Den östgötska versionen av kungalängden (i Cod. D 4 från ca 1440) har andra uppgifter om Ragnvalds död än den västgötska. Den Prosaiska krönikan (från ca 1450) säger, att hans valts till kung i Östergötland, innan han red in i Västergötland. Det finns också berättelser, återgivna av Gustaf Ewald i *Hembygdsbiblioteket*, men av mera oklart ursprung, om att östgötarna hämtade hem Ragnvalds lik från Västergötland och förde det till Vreta.

Mera påtagligt är att Ragnvald Ingessons dotterson, Magnus Henriksson, på 1160-talet donerade ett antal gårdar i Östergötland till klostret i Vreta "till själägagn" för sina bröder Ragnvald och Johan. Gårdarna torde han ha ärvt efter sin mor Ingrid Ragnvaldsdotter, som är Ragnvald Ingessons enda kända barn. Identisk, förväxlad eller sammanblandad med Ragnvald Ingesson så verkar Ragnvald Knaphövde ha väckt östgötarnas sympati eller åtminstone stora intresse. Ville Ragnvald Ingessons dotter och dottersöner stärka hans anseende genom att ge kapellet namn efter honom och fanns det släktingar i senare generationer, som också ville upprätthålla minnet efter honom?

Det skriftliga materialet lämnar många frågor öppna. Däremot skulle arkeologer och ostetologer säkert kunna få fram ny och viktig information om de begravda i Vreta – uppgifter om åldern vid dödsfallet, inbördes släktskap, uppväxt och sjukdomshistoria och annat, som var utom räckhåll vid Fürsts analys för ca 100 år sedan. Nu, när Birger Jarls grav är undersökt och snart även analysen av de begravda i Riddarholmskyrkan klar, är det väl dags att prioritera de begravda i Vreta. Det kanske till och med går att hitta kopplingar till de fönämligare gravarna i Varnhem. Bilden av vår dunkla medeltidshistoria skulle bli en aning klarare. Kanske till och med frågan om Inge Stenkilssons gravplats äntligen kan avgöras

Knaphövad?

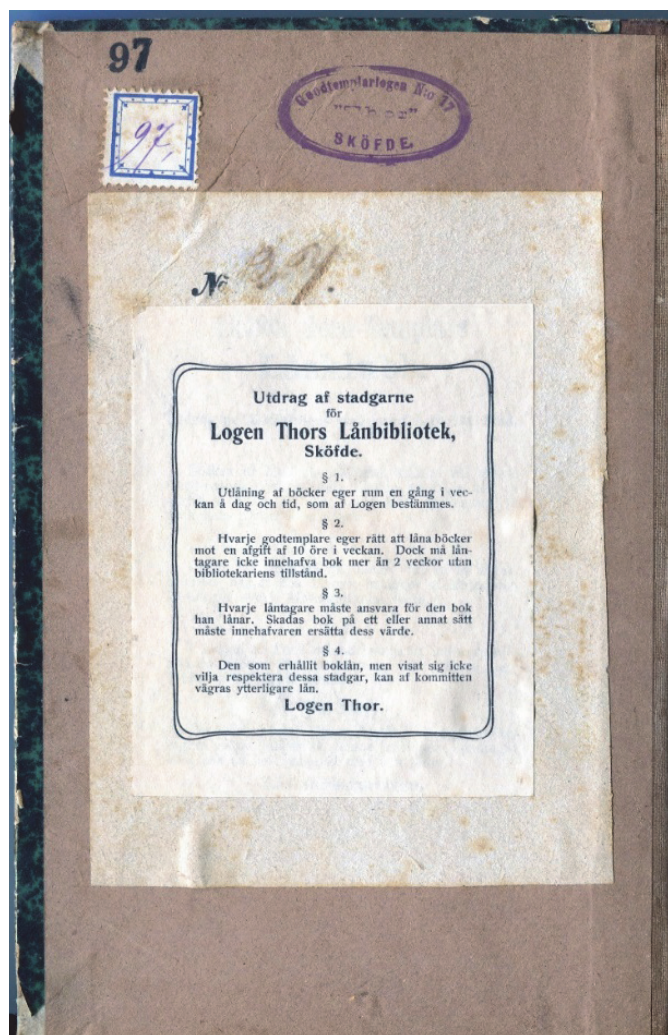
Avslutningsvis en reflektion om tillnamnet Knaphövde, som alltid har förbryllat och lockat till fantasifulla tolkningar. Det förekommer varken hos Vidhemsprästen eller Saxo utan härrör från den ifrågasatta isländska genealogin Langfedgatal från ca 1310. Den framstående språkvetaren Elias Wessén har samlat exempel på medeltida tillnamn, som slutar på -hövde eller -hovud. Alla dessa syftar på huvudets form eller behåring men inget på personens mentala tillstånd.

Har Ragnvald stuckit ut från sina samtida skäggiga och långhåriga nordbor genom att anlägga den på 1100-talet moderna normandiska frisyren med rakad nacke, som man kan se på Bayeux-tapeten?

Hjässåret ser ut att ligga som en "kapsyl eller basker" på huvudet. För sjöfarande, snickarkunniga och vanligen långhåriga nordbor kan det ha fallit sig lätt att skämta om att Ragnvalds huvud liknade en knape. Han behöver inte ha besökt Normandie, utan kan också ha sett hemmavid hur normanderna var friserade. De har varit verksamma i kyrkobyggen i Sigtuna på tidigt 1100-tal.

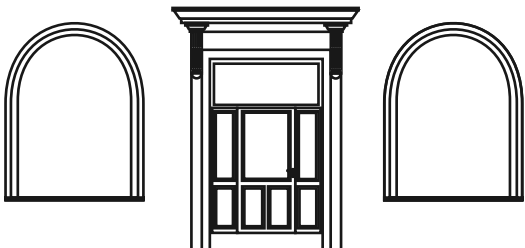
Håkan L Lindström

Föreningsbiblioteket - en kulturgärning

Bland det fina flanerande folket på Skövde vattenkuranstalt blandade sig en vårdag konditorn Oskar Lindblad från stadens centrum. I ett av sällskapsrummen i societetshuset ställde han upp en boklåda med en pryddig text "boklån 10 öre per ex". Året var 1876 och succén given.

MATS REHNSTRÖM
Rara böcker, bibliografi & handskrifter

**ANMÄL DIG FÖR ANTIKVARIATETS
NYHETS BREV**

- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:
rehnstroem@svaf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:
www.matsrehnstroem.se

Efterhand flyttade han verksamheten till sin egen bostad över konditoriet och kunde då vända sig till den övriga befolkningen i Skövde. Han utökade bokbeståndet med mer folklig litteratur. Rörelsen gick bra. Han var en den tidens entreprenör.

År 1880 gick han i spetsen för bildandet av en nykterhetsloge i Skövde och den 13 augusti samma år bildades, i närvaro av högste internationelle ledaren Joseph Malins, logen 17 Thor av IOGT. Oskar valdes att leda logens verksamhet och ganska snart hade man en läsecirkel. Deltagarna kom med önskemål om titlar och Oskar tog hem. Efterhand kom dessa böcker att bli ett bibliotek där medlemmar och andra kunde låna mot en billig kostnad. Bland 1925 års kollektion fanns författare som Viktor Rydberg, Charles Dickens, Viktor Hugo, Alexander Dumas, August Strindberg, Jules Verne och Selma Lagerlöf. Även Lyrik såsom Fröding och Shakespeare. Facklitteratur främst inom samhällsfrågor.

Varje godtemplarloge med självaktning hade ett bibliotek. Inom Skaraborg-Älvsborg fanns 69 bibliotek. Nästan genomgående har de varit de första i respektive kommun.

När logen 17 Thors Bibliotek varit aktivt under 60 år överläts det 1940, efter påtryckningar, till det först 1930 bildade stadsbiblioteket.

Det här avbildade bokmärket hör hemma i en bok tryckt 1860 med titeln "Dikter" av Gudmund Leonhard Silverstolpe. P.A. Norstedt & Söner förlag, och hade som synes nr 97 i boksamlingen.

Lars Westh

Källor:

I kulturarbetets tjänst 1940,

En hundraårig kulturgärning 1980

Från läsesällskap till stadsbibliotek, Högskolan Borås 2007:76

FLOBY ANTIKVARIAT

Öppet : söndagar 13-19 (hela året)

Tfn 0515 40940, 40773

Odhner - Historikern från Medelplana

Citat och formuleringar gjorde hans läroböcker levande

Miljoner svenskar kommer än i dag i håg pregnanta formuleringar och välvalda citat från skoltidens historieböcker. Där stod t ex om Gustav II Adolf att han med tiden blev tämligen fet, och naturligtvis om biskop Brask och hans brasklapp, där han skrev att han varit nödd och tvungen och på så sätt räddade livet vid Stockholms blodbad. Historieboken kallade också unionsdrottningen Margareta för kung Byxlös, vilket väckte en del undran i klasserna.

Läroboksförfattaren som återgett och formulerat dessa länge förekommande klassiska citat och uttryck och dessutom otaliga andra hette Clas Odhner och växte upp i Medelplana för att sedan, via Skara Gymnasium, hamna som historiker i Uppsala, Lund och Stockholm.

Hans läroböcker i historia för olika stadier började komma ut på 1870-talet och fortsatte att tryckas ända fram till 1950, om än omarbetade. Generationer av svenska skolbarn har alltså fått sina historiska kunskaper från Odhners, Fäderneslandets historia, som böckerna hette.

Berömda morbröder

Clas Odhners pappa var kyrkoherde, men dog tidigt, varför hans familj under lång tid hade det besvärligt ekonomiskt. Barnens berömda morbröder, den kände järnvägsbyggaren Nils Ericson, som senare utnämndes till friherre, och den än mer namnkunnige lok- och pansarbåtskonstruktören John Ericsson, fick bidra till släktingarnas försörjning och gjorde det efter förmåga.

Det var kanske dessa beundrade morbröder som ledde in Clas Odhner på en annan bana än prästens. Ingenjör hade han dock inte lust att bli, men hela sin barndom läste han om de tappra vikingarna och om de djärva svenska kungarna och detta gjorde honom intresserad av historia. Kanske bidrog också de historiska minnena på Kinnekulle till hans yrkesval; Hälles och Kisas stenkistor, överste Stakes krigiska bedrifter och det brokiga vimlet av adelsätter på Hällekis, Hönsäter och Råbäck borde ha inspirerat.

Karriär

Clas Odhner var brådmogen, vid tolv års ålder skickades han till Skara Gymnasium och femton år gammal tog han studenten i Uppsala. Där tvingades han försörja sig som informator i fyra år, men sedan han doktorerat i historia gick hans befördran snabbt. Han flyttade till Lund och blev universitetslektor, docent och professor för att sluta som riksarkivarie i Stockholm. Han kom också att tillhöra Svenska Akademien.

En professor valdes ofta in i olika kommissioner och kommitteer och Odhner var naturligtvis inget undantag. Han blev t ex medlem i kommissionen för undervisning i geografi och historia vid läroverken och det var denna som 1868 gav Odhner i uppdrag att skriva läroböcker i svensk historia. De skulle anpassas till tre stadier, nämligen folkskolan, läroverkens lägre klasser och flickskolorna samt gymnasierna.

Odhner sätter genast igång och 1869-72 kommer hans böcker om Fäderneslandets historia ut och de är naturligtvis barn av sin tid. De är nationalistiska och betonar kraftigt den ärorika svenska historien, men författaren är noggrann med sakuppgifter och visar källkritisk förmåga. Odhner skriver också om den andliga kulturen under olika epoker och ger generöst utrymme

åt näringar och levnadsförhållanden.

Märkligt är att Odhner aldrig själv undervisat på de stadier där hans böcker skulle användas, han hade uteslutande tjänstgjort som akademisk lärare. En del kritik kom också mot hans böcker, de ansågs för svåra men arbetades då varsamt om och kom att användas i närmare ett hundra år.

Minnesvärda formuleringar

Odhner övertog en del uttryck och citat från äldre läroböcker, men många har han själv letat upp eller skapat. Katolikernas skrämde bön när vikingaflopparna hotade deras kuster återger naturligtvis Odhner: "För nordmännens raseri, bevara oss milde herre Gud". Det är dramatiskt, men Odhner kan också vara ironisk; om Ture Jönsson Tre Rosor, som ägde Lindholmen på Kålland skriver han: "Denne man vände så ofta kappan efter vinden att den slets på bägge sidor".

När drottning Kristina abdikerar för att bli katolik låter Odhner Axel Oxenstierna besviken utbrista: "Hon var dock den store Gustav Adolfs dotter". Odhner har självfallet också med Karl IX:s berömda yttrande om sonen Gustav Adolf, då kungens krafter sinade: "Ille faciet" (Det är han som ska göra t). Däri blev fadern ju sannspådd.

Karl XI skildras av Odhner som Gråkappan, som håller ordning på tjuvaktiga fogdar och undertecknar sina brev med orden; "Det rätter och packer Eder efter".

Naturligtvis återges också Magnus Stenbocks ord innan slaget vid Lund: "Se morska ut gossar, så springer dansken för er!"

Karl XII beundras av Odhner, dock inte enbart för sina krigiska insatser, och självfallet citerar han vad den unge kungen lär ha sagt när han första gången hörde kulorna vina runt örönen: "Detta skall härnäst bli min musik."

"Ingen har fyllt en bana som min" lär Karl XIV Johan ha sagt på sin dödsbädd, icke utan anledning, och det yttrandet finns också med i Fäderneslandets historia.

Modernare historia

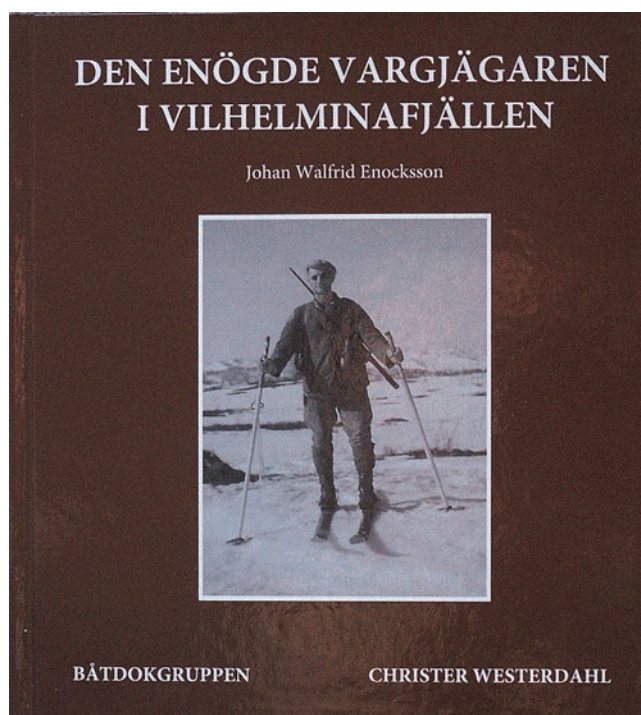
Alla de Odhnerska citaten och uttrycken som återfinns ovan och fler därtill är numera borta ur historieböckerna och det kan väl kännas lite vemodigt för de generationer som lärt in dem. De har nog hjälpt elever att läsa historia med glädje och bidragit till att göra ämnet levande och intressant. Clas Odhner har i så måtto varit lyckosam som författare av läroböcker. Det är bara det att de flesta av hans bevingade yttranden aldrig har uttalats. Carl Grimberg kom senare att göra historieämnet än mer populärt, man kan nog säga att han fortsatte där Odhner slutat och i våra dagar har ju Herman Lindquist i sin tur tagit upp Grimbergs fallna mantel och nått stora framgångar med sin svenska historia.

Ett citat som återfinns hos Odhner kan denne dock ha fått från sin egen brevväxling med morbror John Ericsson. Denne skrev enligt Odhner från USA: "Jag har blott ett hemland, hellre må mitt stoft vila under en grushög i svensk jord än under ett marmormonument i detta land". Hans önskan kom att uppfyllas, men att likna det ståtliga John Ericsson-monumentet i Filipstad vid en grushög är väl inte helt korrekt.

Clas Odhners mormor, Sophia Carolina Eriksson, mamman till de berömda bröderna Nils och John Ericson, ligger tillsammans med sin svärson, kyrkoherde Odhner, begravd på Medelplana kyrkogård.

Tore Hartung

Enögd vargjägare från Vadsbobygden

Det mesta kring vargar och vargjakt är enögt, inte minst debatterna. Men Johan Walfrid Enocksson var enögd på riktigt. Trots det var han förmodligen vår ende professionelle vargjägare.

Han "micklade" som 14-åring med ett gevär och skottet gick av när bössan inte var sluten. En flisa hamnade i ögat och eftersom en rad olyckliga omständigheter gjorde att han nådde Mariestads lasarett först när det var afton andra dagen, gick ögat inte att rätta. Inte nog med det, det var "fel" öga som drabbades. Efter att ha varit högerskytt fick han lära upp sig till vänsterskytt så att det passade ögat.

Idag finns det grupper som ser jägare med avsky, men Enocksson blev lite av folkhjärte. Det skrevs mycket om denna spännande person och det sas att Enocksson i Västerbotten var betydligt mer känd än landshövdingen.

Siste vargjägaren

Han brukar kallas den siste vargjägaren och föddes vid mossarna i trakten av Älgåräs 1892, verkligt fattiga trakter och

inte blev det bättre av att hans mor först dog 1906, vid samma tid som sonen blev enögd, och fadern därefter gav upp och lämnade Johan Walfrid och hans tvillingbror Hjalmar att klara sig på egen hand. Eftersom båda var goda skyttar kan man förmoda att det blev en del jakt. Förmodligen även tjuvjakt. Båda fick ett äventyrligt liv, Hjalmar hamnade på Nya Zeeland medan Friden drog norrut till Orsa finnmark, Vilhelminafjällen och andra platser där han försörjde sig på jakt bland annat. Gärna vargjakt när den chansen dök upp.

Christer Westerdahl, professor i Trondheim och med rötter i Götene, som fångats av både Enocksson och de trakter där han verkade, har här skrivit en faktarik och fin minnesbok över denna märkliga jägare, Den enögde vargjägaren i Vilhelminafjällen, Johan Walfrid Enocksson.

Aldrig anfallen

Mycket bygger på Enockssons egna berättelser i olika intervjuer så här kan vi följa med på äkta vargjakter i isande kall och enslig fjällvärld. Enocksson berättar mycket kunnigt om vargarna och deras beteenden. Inte minst om hur de kan döda massor av djur utan att äta dem. Men vi får också veta att denne vargarnas fiende nummer ett aldrig blev anfallen av vargar under åren.

Livet var oerhört hårt med dygn i kyla och utan mat i vintertan på att vargen skulle komma inom skotthåll. Och ärligt berättar han hur ofta skotten missade, det kunde finnas en gren i vägen eller så tog vinden kulan.

Under kriget var han gränsvakt och gjorde sitt bästa för att hjälpa norrmännen, men om det är han sparsam med uppgifter. Och även om han verkar varit enslig större delen av tiden så finns det också uppgifter om hur han på äldre dar kunde ställa upp och läsa sagor för barnen. Att han valde Illia-den känns nästan naturligt för denne jägare som alltid verkar ha gått sin egen väg.

En faktarik och välskriven bok med många av bilder och stor känsla för ämnet.

Hans Menzing

Den enögde vargjägaren i Vilhelminafjällen, Johan Walfrid Enocksson. Författare: Christer Westerdahl. Förlag: Båtdokgruppen. 120 sidor med massor av illustrationer. Boken kostar 200:- Beställes från info@bakdot.com

Som vanligt deltagar vi i årets bok- och biblioteksmässa i Göteborg.

Mässan hålls i år den 24 – 27 september. Traditionsenligt finns även Skara Stiftshistoriska Sällskap med på mässan, tillsammans med Missalestiftelsen och Västergötlands Fornminnesförening.

Liksom tidigare år ges möjlighet att erhålla rabatterade entrébiljetter. Mer om detta i augusti-numret av vårt Meddelande

Höstens bokauktioner

17 oktober och 14 november är datum för höstens bokauktioner. Vi fortsätter försäljningen ur Lars Kvarnemos samlingar. Ett par sällsyntheter kan vi redan nu avslöja; Sjuhäradsbygden av Manfred Flyckt och Ada Damm. Ett halvfranskt band i kassett. Thersners vackra planschverk över svenska herrgårdar (Fordna och närvarande Sverige, 1816-1823) tillhör inte vanligheterna. Två volymer säljs, den ena om Skåne. "Skånska Utsigter. Vue de Scanie" samt en volym med "Västergötland, Småland, Westmanland, Dalarna och Wermland". Boka in dagarna i Din almanacka redan nu!